

LAARNE.

I.

PLAATSBESCHRIJVING. — Laarne is een aantrekkelijk dorp, zooals er in Vlaanderen weinig zijn aan te treffen. Niet dat het door de natuur door bijzondere lieflijkheid mild is begunstigd of door bloeiende nijverheidsgestichten uitmunt: er zijn bergen noch dalen, bijgevolg geene heerlijke, verrassende landgezichten, die den wandelaar tot verpoozing uitlokken, gelijk men er te vergeefs naar hooge fabriekschouwen zou zoeken — of naar Fransche uithangborden en gevelopschriften, bewijs dat de zoogenoemde nieuwe beschaving hier nog haren voet niet heeft gezet; doch wat men er ontmoet is een overoud kasteel, dat, alhoewel niet meer heel en gansch in zijnen oorspronkelijken staat, toch nog een merkwaardig overblijfsel der middeleeuwsche bouworde aanbiedt en menigen kunst- en oudheidminnaar beweegt eene wandeling naar het vreedzame dorp te doen.

Deze gemeente, deel makende van het kanton Wetteren en gelegen op 15 kilometers van de hoofdplaats der provincie, op den westelijken uitkant des bestuurlijken arrondissemens Dendermonde, heeft eene oppervlakte van 1,994 hectaren. Zij

grenst ten noorden aan Destelbergen, ten oosten aan Kalken, ten zuiden aan Wetteren en ten westen aan Heusden. Doorsneden van den steenweg van Gent naar Dendermonde, ligt Laarne bovendien op de gekasseide baan van Wetteren naar Gent, langs Heusden, met vertakkingen naar Melle en naar Bervelde, zoodat het dorp, onder 'topzicht van gemeenschap met de omliggende plaatsen, naar niets anders wacht dan de voltrekking van den ontworpen buurtspoorweg van Gent naar Wetteren, die het gemis van eenen ijzerenweg, onmogelijk overal aan te leggen, ruimschoots vergoeden zal.

Vooraleer deze gemeente nader te doen kennen is het noodig eenen oogenblik bij haren naam te verwijlen. Laarne, van het oude *lare* of *laar*, waarmede zoovele gehuchts- en dorpsnamen uitgaan, is bij WILLEMS en DE SMET een onbebouwde, woeste of ledige grond, eene gemeene weide. Dat *laar* oudtijds, inderdaad, deze beteekenis had, staat te lezen bij KILIAAN, die het woord verklaart door *locus incultus et vacuus; solum incultum; et pascuum publicum*. In den *Heliand* (62, 3) komt het voor in den zin van *ledig*, *ijdel*: « lârea stodûn thâr » (ledig stonden daar), terwijl men in 't oud Fransch en nu nog in Picardië het woord *larris* aantreft, voortkomende van het Nederlatijnsch *larricium*, dat blijkbaar van ons *laer* afstamt en aldaar ook eene ledige plaats te kennen geeft. Ook SCHILTER vertaalt *lar*, *laer*, door *vacuus*; WARNKOENIG, door een onbebouwd veld. HEYLEN meent dat het een met boomen begroeide grond is. WEILAND, daarentegen, zegt dat men in Gelderland door een *laar* in een bosch eene plaats verstaat die niet met boomen bezet is, eene opene ruimte. GRIMM houdt de beteekenis van *laer* voor onbekend, doch hij vermoedt dat het een begrip van *huis* in zich heeft, misschien van *lar*, een Latijnsch woord voor haardstede, of van de zoogenoemde Romeinsche huisgoden, *lares* geheeten. Andere schrijvers verwaren het met *are*, water; doch volgens BLOMMAERT zou *laer* ook ter beduiding eener heilige plaats, van *lethara* kunnen voortkomen, en volgens Dr BUDDINGH tempelhut beteekenen. De *laren*, bemerkt hierop de geleerde uitgever van het

Algemeen Vlaamsch Idioticon, zouden dus tempelhutten, aan oude Germaansche goden toegewijd, geweest zijn. Uit dien hoofde mocht men zelfs, nog in de middeleeuwen en later, geene beesten op de dusgenoemde plaatsen hoeden, zooals te Deurne, in welks costumen men leest : « Item soo wie van binnen dorpe
« met opsetten wille hunne beesten stouwen in eenighe *laeren*,
« daer zij niet comen en moghen, » welk verbod zich ook uitstreckte op de vroenten of vroomlanden. Nu kan 't wel zijn (voegt SCHUERMANS er bij) dat, dewijl de hier bedoelde landen als ledig werden aangezien en onbebouwd lagen, men van daar alle ledig liggende landen, als broeklanden, vrijgeweeden en gemeentegronden, later in de middeleeuwen *laren* is gaan noemen.

Nog meer andere etymologische verklaringen zouden van den naam dezes dorps op te geven zijn. Aan welke van de voorgaande de voorkeur moet worden gehecht, willen wij echter niet beslissen ; alleenlijk zij opgemerkt dat de grond dezer gemeente thans nog, na eeuwen bebouwing, over het algemeen uiterst mager en schraal is, zoodat deze natuurlijke gesteldheid van haren bodem zeer wel tot hare benaming zal aanleiding gegeven hebben. Nog in de tweede helft der XVIe eeuw bood Laarne het uitzicht aan eener grootendeels beboschte gemeente, met eene aanzienlijke uitgestrektheid heibochten en heide. Deze inlichting wordt ons verschaft door den Waschen griffier JAN DE NEVE, die dit onbebouwd gedeelte op niet min dan 550 bunder schat, er bij te kennen gevende dat « onder dezelve prochie gelegen (was) « veel mager lants, verre geleghen van de Schelde, by den
« welcken men niet éen schip mes en (con) becomen ofte
« ghement cryghen, zodat by dien de prochie niet machtich en (was) « haer zelve tonderhoudene van coorne, tarwe noch van
« havere; dat in de voors. prochie gheene meerschen en(waren),
« daer men op soude connen voeren de vyf leghbundelen hoys
« op een bunder, tweck noch bovendien (was) zo magher hoy,
« dat de pachters ende andere inzetenen huerliedder peerden niet
« en(conden)houden ende(moesten)thoy halen, tot grooten coste,
« binnen de prochien van Calckene, Huesdene ende elders. »

DE NEVE'S oordeelvelling over Laarne was dan ook, dat deze gemeente « *de magherste was van alle den lande van Dendermonde.* »

De wijken en gehuchten van Laarne zijn : *Achterdorp, Boterhoek, Eekhoek, Ertbuur, Heikant, Kasteelhoek, Laernehoek, Mageret, Meerhoek, Meerschstraat, Rivierstraat, Steentje* en het *Zand*. Zooals men ziet, duiden enkele dezer namen evencens aan hoe 't in deze gemeente, tijdens hare wording, met den bodem gesteld was⁽¹⁾. De wijk *Ertbuur*, tot in het begin dezer eeuw een afhangsel van Wetteren, komt onder de schrijfwijze van *Herdebure, Hardebure* en *Hertbuer*, reeds voor in verschillende oorkonden van de XIIIe en XIVe eeuw, en heeft haren naam gegeven aan eene familie, van welke wij verscheidene leden in onze monographie van Heusden hebben opgenoemd. Met den taalkundige HOEFFT meenen wij in den naam dezer plaats eene boerenwijk of verzameling van woningen te mogen zien. De *Heikant* en *Mageret*, tot welke laatste wijk het gehucht *Klein Gent* behoort, bevinden zich ten noorden der gemeente, juist daar waar vroeger de meeste onbeploegde gronden en bosschen werden aangetroffen. Deze laatste zijn thans op verre na niet uitgerooid. De *Rivierstraat*, eene der langste en rechtlijnigste welke ons bekend zijn, wordt door het volk gemeenlijk *Rivieringstraat* uitgesproken. Het *Steentje* heeft zijnen naam ontleend aan het *Hof ten Steene*, later ook de *Verberrende* (verbrande) *stede* geheeten, welke men aantrof aan den samenloop der Aalbroekstraat met de Meulestraat, in het oostelijk deel der gemeente.

(1) Oude plaatsnamen :

1397, *Quaestrade*.

1425, *Balsmeersch, Bellem*.

1490, *ter Cooll, Salghem, heet de Wildernesse*.

1660. *den Bosch van Rijn*.

1724, *den Belderick, den Bommel, Cockinsacker, Calveracker, Cauter, Casselacker, het Eycken, Driesselacker, Gedel, den Haun, de blacke Heyde, Heldrickxbocht, Mostacker, de Redekens, Seelaert*.

1773, *Breemeersch, Eykhoek*.

Wat de waterbedceling te Laarne betreft, deze is, bij gebrek aan genoegzaam breede beken, weinig belangrijk. De voornaamste dezer zijn de *Mane* en de *Meere*, welke zich beide, de eene te Heusden, de andere te Wetteren, in de Schelde ontlasten en niet zelden, wanneer deze laatste te veel overvloedig, een groot deel van het omliggende onder water zetten. Zoo gebeurde, onder andere, in den winter van 1872-1873, wanneer, ten gevolge van den aanhoudenden regen, de gemeenschap met Kalken, Wetteren en Heusden totaal was opgeschorst en het water gedurende twee dagen tot zelfs over den steenweg, aan den *Kolk*, vloeide. Wat aldus te Laarne geheeten wordt is een breede en diepe put, gevormd door de Meerbeek en over welken thans eene gemetselde brug ligt, hoog genoeg om voor geene overstromingen meer te moeten beducht zijn. In 't noorden der gemeente, ter wijk Ertbuur, en meer bepaaldelijk in den Meerschkant, treft men verscheidene breede waterplassen of oude turfputten aan, waaromtrent het resolutieboek der Wettersche wethouders de hieronder volgende bijzonderheid inhoudt (1).

Niettegenstaande de weinige vruchtbaarheid van den bodem dezer gemeente, waren er hier vanouds verscheidene aanzienlijke pachthoeven. Eene dezer, het *Goed ten Borre*, ter grootte

(1) « Actum in vergaedinge van den 20 Augusty 1778.

« Ten voornoemden daege is aen ons gerapporteert dat men op Wetteren-Ertbuur op differente plaetsen turf steekt, maekende aldaer groote en diepe poelen, die naerdien nergens toe dienen, en alsoo de Majesteyts ayden, subsidiën en andere publieke lasten en connen draegen, welke landen en plaetsen met tijd voor die lasten souden connen worden geabandonneert, waeruyt soude volgen dat alle de andere goederen dien last in het generael souden moeten draegen, by dien schaedelyk dat degene die geenen turf en hebben of te steken, omme tselve te voorkomen hebben wy geresolveert, soo wy resolveeren by desen, van te schryven aan de laeten van Ertbuur, ten fine van t'interdiceeren van met het steken van turf en maeken van onbruykbaere poelen voort te gaen, ten sy stellende in seker door eene wettelyke acte eene andere souffisante partye goet, waeraen de settinghen, pointingen en andere publieke lasten souden mogen connen gerecouvreert worden. »

(Resolutieboek E, bl. 73, in 't gemeentearchief van Wetteren.)

van negen en een half bunder, behoorde in 't begin der XVe eeuw aan het O.-L.-Vrouwgilde, in de St.-Janskerk te Gent; een ander, met name het *Goed ten Damme*, aan de edele familie van Borsele. Laatstgemelde hoeve bracht in 1549 de som van 13 pond groote en twee steenen vlas op. Voorts had men er het *Goed te Velde*, den *Grooten* en den *Kleinen Belderik*, het *Goed ter Most*, en de *Kattenhei*, welke vier laatste thans nog bestaan en onder de aanzienlijkste der streek mogen gerekend worden.

In de verledene eeuw had men hier ook een drietal lustgoederen of huizen van *plaisance*, waaronder een, niet verre van de kerk, op den weg naar Wetteren, en een ander, dat tot in 1795, tijdstip haars overlijdens, door zekere weduwe Fraeys was bewoond. Het derde kasteelke, met name *de Motte*, eigendom van den heer Rooman, die hier een ander heerlijk zomerverblijf bezit, werd vóór eenige jaren afgebroken.

Uitwijzens den *Dictionnaire géographique de la Flandre Orientale*, uitgegeven door VAN DER MAELEN, telde men in deze gemeente ten jare 1850 : 418 paarden, 20 veulens, 900 hoorn-dieren, 150 kalvers, 520 verkens, 280 woldieren en 6 geiten. De bosschen besloegen toen nog het achtste deel van het grondgebied. — In 1846 waren er te Laarne in 't geheel 707 groote en kleine landbouwgebruiken, waaronder één van 25 tot 30 hectaren, drie van 20 tot 25, twee van 15 tot 20, tien van 10 tot 15, zes van 9 tot 10, acht van 8 tot 9, twaalf van 7 tot 8, twintig van 6 tot 7, negentien van 5 tot 6, twee en twintig van 4 tot 5, acht en dertig van 3 tot 4, en zes en zeventig van 2 tot 3 hectaren uitgestrektheid. De stalbevolking bestond uit 131 paarden en veulens, 1176 koppen hoornvee, 184 kalvers, 650 schapen, 425 varkens, 90 geiten en 648 dieren voor de slachting bestemd. De veestapel, zoo men ziet, was toen reeds op eene beduidende wijze aangegroeid.

Behalve een drietal bierbrouwerijen en vijf windmolens, worden hier geene bijzondere nijverheden uitgeoefend. Dat men de inwoners oudtijds met den bijnaam van *Ganzendrijvers* bestempelde, is een bewijs dat deze tweepooters te Laarne

vroeger in grooten getale gekweekt werden, doch heden ten dage zou een EDWARD DE DENE die benaming aan de ingezetenen dezes dorps niet meer hebben toe te passen.

In de tweede helft der XVIe eeuw waren er te Laarne ongeveer 550, en in 1712, volgens DE CASTILLON, reeds 1,050 communicanten, welk getal ten jare 1728 tot 1,250, in 1761 tot 1,700 was vermeerderd. Ten jare 1801 bevatte de gemeente 2,395 inwoners, waaronder 200 ingeschrevene behoestigen, terwijl den 31 December 1886 de bevolking reeds tot 4,215 zielen was aangegroeid.

De kermis van Laarne valt op den 1^{en} Zondag van October.

II.

HEERLIJKHEID EN BESTUUR. — De heerlijkheid van Laarne, gelegen op den westelijken uitkant van het land van Dendermonde, was eene derzulke, welke van de oudste tijden af, tot op het laatste der verledene eeuw, aan bijzondere heeren toebehoorden. De oudste ons bekende bezitter dezer heerlijkheid was Diederik, heer van Massemen, van wien wij weten dat hij in 1150 en 1152 een paar grafelijke charters als getuige bezegelde en met zekere Mabilia was getrouwd, die hem twee zoons en eene dochter schonk: Diederik, Geeraard en Beatrix. Wat er van de zoons geworden is, vonden wij niet aangeteekend, doch van Beatrix is geweten dat zij haren vader in de heerlijkheden van Laarne en Massemen opvolgde. Zij trad in den echt met Geeraard van Zottegem, zoon van Gozewijn, heer van Ressegem enz., welk huwelijk volgens MIRÆUS en andere schrijvers zou plaats gehad hebben in 1199. Dit jaartal is echter onmogelijk aan te nemen; trouwens, het blijkt uit eene acte van den 4 April 1213, dat genoemde Beatrix, toen vermoedelijk reeds weduwe, aan de St.-Baafsabdij te Gent eene te Laarne gelegene tiende schonk, haar bij afzonderlijke acten van denzelfden dag door haren zoon

Gijselbrecht, met bewilliging van dezes broeder Geeraard afge- staan (1). Het spreekt vanzelf dat beide laatsten in 1213 geene acte konden aangaan, zoo zij toen niet reeds meerderjarig waren geworden, terwijl in het tegenovergestelde geval hun voogd over hen zou hebben gehandeld, wat echter ten opzichte van eenen goederenafstand niet zijn mocht. In hoeverre het waar is dat Geeraard van Zottegem eerst in 1220 zou overleden zijn, komt ons insgelijks meer dan twijfelachtig voor.

Hoogergemelde begiftiging werd in Augustus 1215 (o. st.) door den kardinaal van St.-Steven *in monte Celio*, als gezant van den H. Stoel, alsmede door den bisschop van Doornik goedge- keurd (2). Te dier gelegenheid, zegt A. VAN LOKEREN, kwam de St.-Baafsabdij in geschil met den kastelein van Gent, Zeger II, die op het bezit der bedoelde tiende wilde aanspraak maken;

(1) « Ego Beatrix, domine de Masmine et de Larne, tam futuris quam presentibus no. um fieri volo, quod filius meus Giselbertus decimam quam habuit apud Larne, et quam de me in feodum tenuit, in manibus meis resignavit, et quicquid juris habebat in decima illa et in ejus accrescentibus, vel videbatur, coram me et hominibus meis omnino guerpivit, et quitum clamavit. Hoc autem facto, et cum judicatum fuit ad hominibus meis quod nec ipse, nec ejus successores post ipsum, quicquam juris in posterum clamare possent in decima illa et in ejus accrescentibus, ego eam et ejus accrescentia, pro salute anime mee et antecessorum meorum, elemosine ecclesie sancti Bavonis, in Gandavo, per manum Henrici abbatis in perpetuam dedi elemosinam libere et quiete possidendam. Ut autem hec donatio stabilis permaneat in perpetuum et firma, presentem prediete ecclesia super hoc contuli paginam sigilli mei appensione et testium subscriptione corroboratum. S. Gosuini prioris, S. Balduini subprioris, S. Symonis prepositi, S. Henrici custodis, S. Amelrici, S. Willelmi, S. Sigeri presbiterorum, S. Ade, S. Balduini, S. Johannis, diaconorum, S. Lennoti, S. Hugonis, subdiaconorum sancti Bavonis, monachorum, S. Stephani capellani comitis, S. Hugonis presbiteri, S. magistri Walteri de Velseke, S. Willelmi de Gremberge, S. Ludovici de Arsele, S. Walteri de Somergem, S. Reineri de Hosdine, S. Giselini de Cal- kine, S. Jacobi de Erondegem, militum, S. Henrici de Hosendunc, S. Gosuini de Lovelde, S. Balduini Flaminc, laicorum.

« Actum anno Dominice incarnationis M.º C. C.º XIII.º, Nonas Aprilis. »
(*Cartulaire de St. Bavon*, nº 104.)

(2) *Cartulaire de St.-Bavon*, bl. nº 111. — A. VAN LOKEREN, *Histoire de l'abbaye de St.-Bavon*.

zelfs voegt hij er bij dat de zaak aan het oordeel van scheidsmannen werd onderworpen, welke in 1219 ten voordeele der abdij uitspraak deden(1). De geleerde geschiedschrijver heeft hier nochtans in dwaling verkeerd, welke hij bij eene nauwkeuriger inzage zou hersteld hebben; inderdaad, er is in de door hem beroepene oorkonde van 1219 geene quaestie van Laarne, in 't land van Dendermonde, maar wel van *Bouchout, quae jacet juxta Lare*, eene heerlijkheid, die, hebben wij het wel, bij Berlegem in het land van Aalst lag.

Wij hebben gezien dat meergenoemde Beatrix van Laarne in 1220 haar liefdewerk bekroonde met de stichting van een hospitaal voor reizigers en behoeftigen te Massemen, dat evenwel sedert lang is te niet gegaan. Zij deed dit, zegt zij, om daardoor harer ziele zaligheid en die haars beminden echtgenoots, Geeraard van Zottegem, godvruchtiger gedachtenis, te bevorderen, waaruit alweer geenszins is op te maken dat deze laatste in gemeld jaar was ten grave gedaald.

Gijzelbrecht van Zottegem, oudste zoon en opvolger van genoemde Beatrix, trad in den echt met Machteld van Bethune, zuster van den heer van Dendermonde. Ter gelegenheid van dit huwelijk bekende Robrecht van Bethune ten voordeele zijns schoonbroeders eene schuld van duizend pond, welke som gekweten werd door den afstand, dien de heer van Dendermonde hem in Maart 1228 bezegelde van zijne goederen te Kalken en te Laarne, uitgezonderd het kasteel van Raveschoot, in de eerstgenoemde gemeente, en de dienstlieden en de mannen van het voorstanderschap binnen Laarne, onder beding, gemelde goederen, benevens die, door Gijzelbrecht van Zottegem binnen Massemen bezeten, voortaan van hem in leen te houden(2). Of hieruit op te maken is, zooals door LINDANUS gemeend werd, dat de heerlijkheid van Laarne intusschen tot Robrecht

(1) A. VAN LOKEREN, *Histoire de l'abbaye de St.-Bavon*, bl. 89.

(2) Zie de dosbetreffende acte in onze monographie van *Kalken*, bl. 9.

van Bethune was overgegaan, komt ons meer of min twijfelachtig voor.

Bij de verdeeling der nalatenschap van Gijzelbrecht van Zottegem en dezes echtgenootte Beatrix werden Massemen en Laarne geërfd door hunnen derden zoon, Gijzelbrecht, aan wiens afstammelingen de laatstgenoemde heerlijkheid tot in het eerste vierde der XVe eeuw bleef toebehooren.

Door het huwelijk van Izabella of Elizabeth van Massemen, erfgename van Jan van Massemen, heer van Laarne, Aksel, Uitbergen en Overmere, met Boudewijn de Vos, heer van Pollare, ging Laarne over tot het geslacht de Vos, dat er ongeveer eene eeuw lang insgelijks van in bezit bleef. Genoemde Boudewijn de Vos, gesproten uit eene oude Vlaamsche familie, overleed den 4 Februari 1424; beiden werden in 't koor der Karthuizerkerk bij Brugge ter aarde besteld, en lieten, behalve eenen zoon, insgelijks Boudewijn geheeten, eene dochter achter, met name Margareta, gehuwd met Gwijde van Gistel, welke de heerlijkheid van Aksel bekwam, haar den 13 September 1420 vanwege haren oom Jan van Massemen in den bruidkorf gelegd(1). De weduwe van dezen laatste, Maria van Wedergrate, nadien in den echt getreden met Daneel van den Werde, behield intusschen het heerlijk domein van Laarne ten titel van bijleving, uit welken hoofde zij hare rechten daaromtrent in 1426 aan Boudewijn de Vos, mits 18 pond groote 's jaars, afstond(2). Twee jaren later ging Daneel van den Werde, in

(1) *Acten en Contracten*, Reg. 1420-1421, bl. 3, in 't stedelijk archief van Gent.

(2) « Kenlic zij *etc.* dat Daneel van den Werde, over hem zelve ende als wettelijke man ende kerkelijke vooght van vrouwe Marien van Wedergrate, zinen wettelijke ghesliden, weduwe wijlen sheeren van Axele, van goeder ghedinkenessen, comen es *etc.* kende ende lijde dat hij bij consente ende willekuere van vrouwe Marien vors., alsoot te vullen bleec bij zekeren letteren bezeghelt met haren zeghelen ter kennessen van scepenen overghegheven, heeft ghegheven in loyalen pachte ende met zekeren vorwaerden edelen ende werden heere mer Boudin den Vos, rudder, heere van Poelaer, al haerlieder deel ende recht van bilevinghen ende andersins, die vrouwe Marie van

name zijner echtgenoot, voor de schepenen der stad Gent eene acte aan, waarbij den heere van Pollare « al haerlieder deel » ende recht vanden casteel, huusinghen, muellen, bruwerien, « leeninghen van ghelde, latinghen, prijzen ende allen anderen, « haven ende cateilen », tot de gezegde heerlijkheid betrekkelijk, verkocht werden (1).

Boudewijn de Vos, de tweede van dezen naam, wien de heerlijkheid van Laarne alzo was ten deele gevallen, werd de echtgenoot van Margareta van Lovendegem en ontsliep den 3 Juli 1432, drie zonen achterlatende: Boudewijn, Jan en Geeraard, aan welke hij zijne goederen bij uitersten wil verdeelde, in dezen zin dat Boudewijn met Pollare werd begiftigd en Jan de heerlijkheid van Laarne bekwam; de andere leenen werden Geeraard toebedeeld. Hij rustte nauwelijks in het graf toen de twee eerstgenoemden eene overeenkomst troffen, waarbij zij de hun aangelegde goederen verruilden, zoodat Laarne tot Boudewijn III overging, mits door dezen jaarlijks aan zijnen broeder 38 pond parisis te betalen. Kweet hij deze som niet, zoo was het besprek dat hij « trecken soude in 's amans te Ghend an den Coernaert ('t geen zeggen wil dat hij zich bij den amman zou gevangen stellen) ende daer ute niet sceeden et en ware bij consent van VII scepenen, up de boete van LX lib. p. » (2).

Nopens den hier bedoelden Boudewijn de Vos, den derden van dezen naam, tevens heervan Lovendegem, getrouwd met Jacoba

Wedergrate, svors. Daneels gheselnede, houdende es in theerscip van laerne, met allen sinen toebehoorten, in husingen, muellen, bruwerien, heerlike ende ervelike renten, pachten, exployten, vervallen etc., omme die den vors. mer Boudine thebbene, heffene, paysivel te ghebrukene ende tontfane sonder Daneele of der vrouwen ziere gheselnede daeran in toecomenden tijden eenich recht te vermetene ofte te heeschene, van lichtmesse anno XIIIe XXVI lestleden vorwaerts, dleven lanc gheduerende van vrouwe Marien vors., den gheheelen ougst van den jare XXVI vors. daerin begrepen, omme de somme van XVIII lib. gr. siaers, te betaelne ten II paymenten... »

(Acten en Contracten, keure, 1428-1429 bl. 114, id).

(1) *Idem.*

(2) *Weezenboek* van 1431-1432, bl. 77, in 't Stedelijk archief van Gent.

de Grijsperre, zijn enkele bijzonderheden bekend, welke hier niet mogen voorbijgegaan worden. Hij was namelijk van 1444 tot 1449 hoogbaljuw van Gent, hetgeen het bewijs oplevert dat hij een man van hoog aanzien en rijk aan invloed moet geweest zijn. Twee jaren daarna, in 1451, vinden wij hem aan het hoofd der schepenen van genoemde stad, in welke hoedanigheid hij ernstige moeilijkheden tegenkwam. Naar de getuigenis van het *Dagboek der Gentsche Collatie* zou hij zich hebben plichtig gemaakt aan « vele foortchen, tasselmenten ende executie binnen ende buten Gendt up sijn zelfs laten ende ondersaten », waarom hij door de toen in opstand zijnde gemeente gevangen genomen en in de boeien geklonken werd. Zijn vonnis werd zelfs uitgesproken om onthoofd te worden, doch hij ontging de doodstraf, op belofte van binnen de acht dagen de vluchtigen Joris de Bal en Pieter Baudins, twee vervallen stadsklerken, die zich aan het gemelde misbruik van gezag hadden plichtig gemaakt in handen te leveren. Gelukkig voor hem spraken niet alleen de graaf van Estampes, veldoverste van Philip den Goede, maar ook de prins-bisschop van Luik en de wethouders dezer stad voor hem ten beste, met dit gevolg, dat hij den 5 Juli 1452 werd vrijgesteld, onder voorwaarde alles te vergeten en te vergeven, « goet vriend ende ghetrouwe te blijvене deser stede sijn leven lanc, ende binnen deser stede te blijven wonen », op verbeuring van alles wat hij ter bekoming zijner vrijheid verpand had, een erfelijk inkomen vertegenwoordigende van niet min dan 150 pond groote 's jaars(1).

Dat deze wederwaardigheden zijne dood zullen hebben verhaast, hoeft niet te verwonderen. Het tijdstip zijns overlijdens is ons echter niet bekend, doch dit moet in allen gevalle geweest zijn vóór 1452, dewijl wij eene acte hebben aangetroffen van den 1 April dezes jaars, waarbij Jan de Vos, heer van

(1) *Dagboek der Gentsche Collatie*. — Zie ook onze monographie van *Lovendegem*.

Pollare, Lovendegem, Laarne en Zomergem, en broeder van wijlen Boudewijn voornoemd, het kasteel van Laarne tot beloop van 300 pond groote te pande stelt in voordeel van Joris van der Moere (1).

(1) « Wij, Galant van den Damme, onderbailliu ende wettelic maenre binnen der stede ende lande van Dendermonde in desen tijt, Philips uuter Zwaeue, Heinric de Keyserre, Jan van der Meersche, Pieter Esscheric, Ector van Belle, Willem van der Straten ende Daniel Nieuwelant, mannen van leene mijns gheduchts heeren shertoghen van Bourgoignen ende van Brabant, grave van Vlaenderen, tsinen huus ende hove te Denremonde, doen te wetene allen lieden dat comen es voor ons up den dach van heden als voor wette in persoene edele ende weerde jonker Jan de Vos, heere van Pollaer, Lovendeghem, van Laerne ende van Somerghem, de welke heeft verkent, kendt ende lijdt hoe dat wijlen van salegher ghedachten mijn heere mer Boudin de Vos, broeder was van joncker Janne voorscreven, bi zinen testemente ende utersten wille of andersins duechdelic hadde ghegheven, gheordineert ende ghemaect Joorisse van den Moure, Jooris sone, de somme van drie hondert ponden grooten vlaemscher munte, eens wech draghens, omme die somme terstont naer mer Boudins aflive thebbene ende tontfaene van svoers. mer Boudins goede, ghelije dat daer af de wettelike copien mencioen maken, zo hij seyt, de welke somme van drie hondert ponde grooten eens wech draghens de voors. joncker Jan de Vos heeft ghecreghen ende ghecocht jeghen Joorisse van den Moure, Jooris zone, bovenghenoemt, mids dertien ponde grooten lijfrente sjaers, die joncker Jan van Pollaer voors. heeft gheconsenteert ende begheert te besettene ende jaerlijcx van nu voort an te betalene ten live alleene van Joorisse van den Moure voorscreven, in der manieren ende ghelije hier onder verclaert staet. Ende dit boven noch twee hondert pond grot. vlaemscher munte eens wechdragens, die joncker Jan voors. kent noch schuldich zijnde vander zijde te betalene tzinen allive Joorisse voerscreven, ghelije dat tverbandt ende de wettelike brief van den zekere van dien twee hondert pont groten, heden voor ons oic ghepasseert, mencioen maect, uyt welken de selve joncker Jan de Vos, tzinen neerensten versoucke wettelic bi ons te vooghde ghedaen naer der costumen shoofs alsoet behoorde, heeft begheert ende gheconsenteert de voors. dertien ponden grooten lijfrente sjaers ten live van Jooris van den Moure bovenghenoemt, te bewijsene ende te besettene wettelic up de goedinghen hiernaer verclaerst, te wetene : up zijn leengoet ende heerschap van Laerne, int landt van Denremonde, ghehouden in eene leene vanden huus van Denremonde, dats te wetene, thus, hof ende theerscip alsoet hem strect met allen zinen toebehoorten, groot zijnde tussehen de vijftich ende tsestich buerre onder lande, in meersche ende andersins; item in renten ombrent III^{xx} L. paris is ervedic sjaers, capoen rente, hoendre, hevone rente, vijsscheric, warande, molage, muelene, manscepe, vervallen, hooghe justicie, middele ende nedere, in alder manieren alsoet mijnheere mer Boudin de Vos besat in zinen tijt ende hilt te leene van

Onder de leden der familie De Vos, aan welke Laarne vervolgens te beurt viel, worden door de geschiedschrijvers genoemd

den voors. huus van Denremonde, dese begheerte ende dit versouc bi ons ghehoort. Ic bailliu maende de mannen van leene of zij dit leengoet ende heerlicheide van Laerne metter toebehoorten kennen gheboden zijnde ter kerken, daert behoord, bi drie sondach kerekgheboden naer der costumen. Wij mannen wijsden met onsen vonnisse naer trecort ghedaen deen der anderen dit leen ende heerscip van Laerne gheboden ende volboden zijnde daert ende alzoet behoorde ende onghecalengiert. Ic Bailliu maende manne watter voert sculdich ware toe te gheschiedene metten rechte. Wij mannen wijsden naer de begheerte van joncker Jan de Vos ende zinen vooght, dat hij dit leengoet ende pand voorscreven zoude updraghen den bailliu in handen met alder toebehoorten toet svoors. Joorijs behouf, omme daer an bi hem thebbene, tontsaene ende te verhalene de derttien pond grooten lijfrente sjaers tzinen live, alzoec hier onder verclaerst staet. Ic bailliu, naer dat mij dit leen ende pand voorscreven in handen wettelic commen es, maende voort de manne watter schuldich was toe te gheschiedene. Wij mannen wijsden ende wijsen naer de begheerte van joncker Janue voors. ende naer de kennesse die hij doet dat hij van zinen penninghen vernuecht es ende vo. daen van den lijftochte voerscreven, dat de bailliu es sculdich te goedene den voernoemden Joorisse, lijftochtere in dit leen ende heerscip van Laerne, met alder toebehoorten, totter somme van derthien pond grooten lijfrente sjaers voorscreven talsulcken daghen vallende als voerschreven es den vonnesse voors. Achtervolghende ic bailliu hebbe gheghoedt verghelt en gheerft wettelic den voernoemden Joorisse van den Moure in dit leen ende heerscip van Laerne met alder toebehoorten boven verclaerst totter voors. somme van derttien pond groote lijfrente 's jaers alsboven, dewelke derttien pond gr. lijfrente sjaers munte boven verclaert de voornoemde joncker Jan, heere van Pollaere, van Lovendeghem Laerne, ende Somerghem en hem over zijn hoirs ende nacomers beloost heeft ende beloost van nu voort an te betalene alle jaren in twee paymenten, te wetene deen helft overdeerste payment upden eersten dach van Octobre eerstcomende duust CCC sessen vichtich, ende dander helft upden eersten dach van April daernaer volghende over dander payment, ende alzoec voort van jare te jare ende van termine te termine, den leefdach lanc van Joorisse voorsch. gheduerende, ende niet langher, altoos met zulke munte als boven ende als mijn gheduchte heere van Denremonde sal doen ontsaen van zinen domaine binder voors. stede ende lande van Denremonde; te dezer condicie ende voorwaerde up dat de lijftochte voors. of zijn zeker bode bringher dezer lijfrente of van de transcrifte onder zeghel auctentije ghebrec hadde van betalighen van eenighen paymente ghevallen soe, sal hij of de bringher der letteren of van transcrifte, onder seghel auctentije, moghen theerenen de vertheeren daert hem ghelieven sal, alle daghe twintich grôten der munte voorscreven up ele payment verachttert, ende dese theere

Philip en Margareta de Vos, welke laatste met genoemden Joris van der Moere in den echt trad en na den dood haars broe-

gheduerende XIIIJ nacht lang, behouden dien dat de ghevallene rente alvoren ghemaend sal zijn van betalene, an joncker Jan de Vos voors. of an zinen ontfangher, bailliu of zinen meyer van Laerne, emmer an den eenen ten minsten ter plaetsen daer mense vinden can, ende naer maninghe niet betaelt zijnde, soo sal de bezitter ende lijfdochter van de rente of de bringher der letteren of van den transcripste altoos innere wesende der voors. lijfrente, de theere legghen ter kennessen van twee mannen van den zelve huus van Denremonde, welke theere ende alle andere wettelike ende redelike costen, ooc de costen van taellieden up dat met te wette up ghinghe, de voors. joncker Jan de Vos belooft heeft ende belooft te betalene over hem, zijn hoirs ende nacommers ghelike der principaler lijfrenten, ende die onghemindert, ende dleengoet ende heerscip van Laerne met al zijnder toebehoorten pand voorscreven, over tgebrec van betalighen van der ghevallender lijfrenten voor cost van theere te bewetteghene metten bailliu ende mannen vanden huus van Denremonde voors., bi daghe ende daghes rechte, naer wet, costume ende usage van denselven huus ende hove, ende dat d'overwinnen verwonnen hebbende, noten, ploten, berghen, dalen, vromen, ontvromen, besitten of doen besitten alle de bate ende profite daerof commende, upheffen ende ontsaen ende doen ontsaen tzinen profite, ghelike een lijfdochtere vermach ende schuldich es van doene, zonder ytemende eenich recht of deel daeran te doene of thebbene alzo lange als de lijfdochter voors. leven sal ende niet langher. Ende desen pand verwonnen sijnde, dan terstont bi den lijfdochtere ende van zinen wegghen te stellene ende te makene andre baillius, meyere, scepenen, ontfanghers ende andere dieners ende officiers up theerscip voors. zulke als den lijfdochter gheheven sal, ende te verlatene ende af te doene voors. joncker Jans's Vos officiers, bailliu, meyer, scepenen, ontfanghers ende andere dieners, bi hem voortijts daer ghestelt, ende van den lijfdochter wegghen; dan voert meer alle gheboden te doene ende alle andere wettelichede en justicie tantierne alzoet behooren sal, al ter orbuere ende prouffite van den lijfdochter, tot ander stont dat joncker Jan de Vos voorscreven vernuecht sal hebben den voors. lijfdochter van zijnder ghevallender lijfrenten, metgaders allen costen ende theeren daeranclevende, ende al zonder fraude of argbelist. Ende hieraf es den heere van Denremonde ghenouch ghedaen van zinen coope ende rechte. Ende omme dat alle dese dinghen zijn ghedaen ende gheschiedt wettelic ende oneghdelic met alle maninghen ende vonnessen, naer wet, costume ende usage van denselven huus ende hove, ons bailliu ende mannen dit ghenouch ghedaen zijnde van onsen rechte ende al ghedaen datter toebehoorde ghedaen te zine, soe hebben wij bailliu ende mannen van leene boven ghenoeut, ter bede ende versoucke van beede de partijen, dese lettren ghezeghelt, elc onser met zinen propren seghele hier an ghestelt uuthangende. Dit was ghedaen int jaer duust viere hondert ende sessen vichtich, den eersten dach van April na Paeschen. »

(Archief van het kasteel van Luarne).

ders, gehuwd geweest met Anna van Vlaanderen, van de heerlijkheid ten volle in bezit trad.

Na Joris van der Moere, over wien de geschiedenis niets bijzonders vermeldt, verviel de heerlijkheid van Laarne op dezes zoon Nicolaas van der Moere, aan wien de weduwe van Philip de Vos, bij acte van den 30 Mei 1505, verleden voor den baljuw en de leenmannen van den hove van Dendermonde, een deel harer erfrechten op de heerlijkheid afstond (1). Ook nopens dezen

(1) Wij, Lyon de Proost, baliu ende wettelic maenre vanden mannen van leene ons ghenadichs heeren sConinx van Castille, van sijnen hove te Dendermonde, Clays Boele, Henric van Steenvliet, Michiel Roels ende Jan Caliaert, mannen van leene vanden selven huuse ende hove, doen te wetene allen lieden dat voer ons als voer heere ende hof comen es in persone jouffr. Thanne van Vlaenderen, wedewe wijlen Philips de Vos, heere van Laerne, in sijnen tijt te voochde gedaen alsoet behoorde, heest bij haren vrijen dancke ende wille wel beraden, also zij zeyde, ons te kennen gegeven dat zoe wel ende duechdelic vercocht hadde Clayse van der Moere, heere van Laerne, op den tijt van nu, al haer recht, cause ende actie van bilevingen vander heerliker rente van beyde den boeken ende cheynsen der heerlicheide van Laerne aenclevende, alleentlic die zoe daeran hadde oft heeschen mochte, behoudens dat de voers. jouffr. Thanne blijft in haren rechte van theffene jaerlicx haer paert ende portie vander hooghe heerlicheide, relieven, tiende penninge, coopen, hooftstoelen ende den anderen prouffijten ende emolumenten, de voers. heerlicheide aenclevende, consenteerende, begheerende ende versoeckende zoe naerstelic aen ons de voers. jouff. Tanne van tghuendt dat voers. is naer costume svoers. hoofs haer te willen ontervene ten behoef vanden voers. Clays van der Moere, achtervolgende welcke begheerte zoe heest de voers. jouffr. Tanne ter maningen van mij balliu, ende vonnisse van ons mannen, in onse presentie opgedreghen, gherenoncieert ende afgesworen alsoot behoorde alsulcken recht, cause ende actie van bilevinghen, als zoe hadde oft vereregen mochte hebben aen de partien ende partheelen boven gescreven ende bij der doot vanden voers. wijlen Philips de Vos, in wat state oft abijte zoe es oft namaels werden sal, gheestelic oft weerlic, naer recht, wet ende costume vanden voers. huuse ende hove, ten orbore ende prouffijte vanden voers. Claus van der Moere, zijne hoeyrs ende naercomers, omme die bij hem te besittene, thebbene, jarelicx tontfange gelijc sijnen anderen properen goeden.

« Ende om dat alle dese dinghen zijn gedaen ende gheschiet wel ende wettelic bij allen maningen ende vonnissen, daertoe dienende ende behoorende, naer recht, wet ende costume vanden voers. hove ende behouden een yegeelijcx rechte, soe hebben wij, bailliu ende mannen boven genoemt, dese letteren

Nicolaas van der Moere, gehuwd geweest met Margareta van Lixbonne, vrouw van Oeselgem en Mariakerke, is er niets merkwaardigs aangeteekend, en wij zouden hier enkel zijnen naam kunnen vermelden, hadden wij zijn testament niet gevonden, dat hem als een zeer rijk, en wat meer zegt, als een zeer liefdadig mensch afschetst. Hoewel weinig in betrekking met de plaatselijke geschiedenis van Laarne, meenen wij deze oorkonde hier beknoptelijk te moeten weergeven, omdat zij ons, al zij 't ook maar eenen vluchtigen, blik vergunt in de gebruiken van dien tijd, die onmiddellijk na het einde der middeleeuwen bij den richtenden stand in Vlaanderen in zwang waren, en welke met de onze, onder meer dan een opzicht, zooveel verschil aanbieden.

« Zie te bedde ligghende », maakte de heer van Laarne, het oog op zijn nakend afsterven, den 25 Februari 1515 zijne uiterste wilsbeschikkingen, om magen en vrienden, dienaars en dienaressen in eene laatste weldaad te gedenken. Voor zijne laatste rustplaats koos hij de kerk der Minderbroeders te Gent, en bepaalde, tot lavenis zijner ziel, een groot getal godsdienst-oefeningen : eene plechtige uitvaart in genoemde bidplaats, en dertien ziel- of, gelijk men toen zegde, guldemissen, van welke nochtans zes zouden gelezen worden in de kamer, waar hij zou gestorven zijn. Bovendien zou elke Minderbroeder van het Gent-sche klooster ten dage der uitvaart eene mis lezen, voor welke ieder van hen 4 grooten zou ontvangen. Voorts bepaalde hij vier honderd missen in hetzelfde klooster; twee honderd bij de Arme Claren of Collettinen, honderd bij de Predikheeren en honderd bij de Lieve-Vrouwbroeders. Ten dage der uitvaart zou men in de zeven parochiekerken van Gent 2,800 brooden uitdeelen, van 5 deniers parisis het stuk, doch het grootste deel

gheseghelt elck met onsen properen segelen uuthangende, in kennissen der waerheyt. Dit was ghedaen den dertichsten dach van meye int jaer duust vijf hondert ende vive. » *(Archief van 't kasteel van Laarne.)*

daarvan zou voor de parochie zijn, in welke hij sterven zou. Dienzelfden dag zou elke Minderbroeder een « lijkbrood » bekomen van 3 deniers parisis, alsmede eene pint Rijschen wijn. Twee honderd dergelijke lijkbrooden zou men geven aan de Broeders op de Vest (Cellebroeders), 500 aan de zusters Collettinen, 200 aan de Grauwe Zusters bij St.-Jans- en een gelijk getal aan die bij St.-Jacobskerk; 200 aan de Zwarte Zusters in Onderbergen, met deze bepaling, dat elk klooster het brood mocht doen bakken waar het verkoos, en incens of in verscheidene malen mocht bestellen. Elke te Gent wonende kluizenares zou 25 lijkbrooden ontvangen en eene pint Rijsche wijn, om (zegt het testament) « omme datze te ghewijlichlijker voor mij bidden moghen. »

De heer van Laarne bezette de som van 12 pond groote ter gunste van de arme godshuizen te Gent, die den meesten nood hadden, en schreef nog een aantal andere godsdienstoefeningen voor, in verschillende bidplaatsen der stad. Elken dag, gedurende een jaar, zou er eene mis gelezen worden in de kerk, waar zijn lijk zou bijgezet zijn, met lezing van het *Miserere* en van het *de Profundis*. Bij de Minderbroeders vroeg hij een jaargetijde met uitdeeling van een lijkbrood en eene pint Rijnwijn voor elken kloosterling. De Predikheeren en de Lieve-Vrouwbroeders zouden 2 pond groote, de Minderbroeders 4, de Augustijnen 10 schellingen groote bekomen, met last van eene zielmis te zingen; zoo ook de Zusters bij St.-Jans en die bij de St.-Jacobskerk, aan ieder van welke gestichten de som van 30 schellingen zou gegeven worden, terwijl de Zwarte Zusters en de Cellebroeders, voor gezegden dienst, 20 schellingen groote zouden ontvangen. Eene som van 10 pond groote werd bestemd voor eene dagelijksche mis, gedurende een jaar, bij de Collettinen, die ten dage der uitvaart voor den heer van Laarne acht stoopen wijn zouden bekomen, boven een lijkbrood voor elken Broeder en Zuster, in dat gesticht verblijvende. Op deze schikkingen, met een louter godsdienstig en liefdadig inzicht genomen, volgen andere aalmoezen, die de vrouw des bezetters, samen met de twee testamentuitvoerders, uit zou

deelen volgens hun goeddunken : aan de huisarmen en gevangenen van 't Châtelet en van 's Gravensteen, en aan de behoeftige zieken in de Bijloke, zou men wekelijks eene som van 16 pond groote uitdeelen; de H.-Geestdich van de St.-Jansparochie zou 3 pond groote bekomen. Ten behoeve der nieuwe bouwwerken aan de St.-Janskerk bestemde de heer van Laarne de som van 5 pond groote, en voor loven en licht vóór 't H. Sacrament, in gezegden tempel, 2 pond groote 's jaars. Nu komen bijzondere giften. De parochiepriester, die den zieke zijn « uuterste recht » zou toedienen, werd aangeschreven voor 12 schellingen groote; de kerkbezoekers en de koster voor 10 schellingen derzelfde munt; de koorzangers voor 8 schellingen « ten verblijdene ». Nicolaas' zuster, weduwe van Joost van de Woestijne en Clarisse in 't klooster van Bethleëm te Brussel, zou 12 pond groote bekomen, en de geestelijke gemeenschap, in welke zij leefde, 20 schellingen groote, voor eene « pitantie ». Eene andere zuster des heeren van Laarne, Elizabeth, non in de Bijloke, zou eene lijfrent bekomen van 2 pond groote 's jaars, en aan hare gezellinnen in de abdij, ter dage der uitvaart, zou men, voor brood en wijn, de som van 20 schellingen groote betalen. Eene nicht van den zieke, jonkvrouw Joanna van Eemermes (*sic*), werd herdacht met eene lijfrent van 5 pond groote, boven de som van 2 pond die zij in eens ontvangen zou. Nu volgen giften van anderen aard. Eene provengierster van 't St-Janshuis, te Gent, die langen tijd het « jonkwijf » van Nicolaas van der Moere geweest was, zou, boven de som van 2 pond groote, ineens gegeven, eene levenslange rent genieten van 20 schellingen groote 's jaars; mocht zijne echtgenoot dat jonkwijf overleven, dan zou zij die som gebruiken om te doen bidden tot rust harer ziel « naer heur gheliefte ende zo zoe daer huer conscientie jn bewaren wilt. » Aan Margareta de Vos, de dochter van Nicolaas' meter, bastaard van Willem de Vos, bestemde hij 4 pond groote; aan de erfgenamen van Margareta Hellens, die zijne dienstmeid was geweest, 6 pond groote; aan Jozijne de Neve, zijne « goede vriendinne, » 20 schellingen groote;

aan zijne nicht, de weduwe van Philip de Vos, 4 pond groote; aan Margareta, die ook zijn « jonewijf » placht te zijn, 2 pond groote; aan de erfgenamen van Jan van Zoutkerke, 4 pond groote; aan Jan de Mol, baljuw, en aan Joost van Mossevelde, meier van Laarne, elk 20 schellingen groote, ter bekostiging van eenen « raukerle »; aan Nicolaas de Bosschere, zijnen dienaar, een jaarlijksche levenslange rent van 10 schellingen groote, boven 2 pond derzelfde munt, in gerede penningen; aan Margareta van Schoorisse, en aan zijne dienstmeid ten dage zijns overlijdens, 20 schellingen groote; de helft dier som aan Jacob Tac, aan Gillis Seminc en aan H. de Vijldere, « t'eener ghedinckenisse voor mij te biddene; » aan zijnen bastaard van Lixbonne, 2 pond groote; aan zijn « jonewijf » en aan zijnen dienaar, ten dage zijns overlijdens, 5 schellingen groote. Zijn page en Abel van de Velde werden ieder ingeschreven voor 5 schellingen.

Ook in de kerk van Laarne begeerde de zieke goddelijken dienst. Acht dagen na zijn verscheiden zou daar eene plechtige uitvaart gezongen worden, waarna eene uitdeeling van 1,200 lijkbrooden, van 5 deniers het stuk, aan al zijne laten en andere ingezetenen van de gemeente. Ter herstelling der kerk van Laarne gaf de heer 10 pond groote, en hij schonk haar bovendien, voor eenen kazuifel, een stuk van 't beste zwart fluweel, met een stuk van 't beste grauw fluweel voor 't kruis, in 't midden van hetwelk het wapen der van der Moeren's zou geborduurd worden. Een blijvend zichtbaar gedenkteeken zijner mildheid willende geven, schreef de heer voor, dat de nieuw gemaakte kapel ter eere van St. Macarius in de dorpskerk, zou voorzien worden van een venster, dat versierd zou zijn met de wapenblazoenen der van der Moeren's en der Lixbonne's, met den krijgskreet: « Gent! Gent! » Nog zou de kerk eenen meta-en kandelaar bekomen, om er drie kaarsen op te branden ter eere van het H. Sacrament. Aan de behoeftigen, door den H.-Geestdich van Laarne ondersteund, beschikte de heer 3 pond groote. Eindelijk verlangde de zieke een jaargetijde te Laarne,

en schonk den pastoor Elooi Lammens de som van 20 schellingen groote. De stipte uitvoering dezer schikkingen wilstende verzekeren, benoemde hij daartoe, behalve zijne echtgenoot, Mr. Simoen van der Haghe en Marten van den Bundere, gevende daarvoor zijne vrouw zijne beste gouden keten, en ieder der anderen eene gouden schale, ter waarde van 4 pond groote (1).

Dit testament, een der uitgebreidste welke wij in de oude schepenenboeken hebben ontmoet, getuigt van den liefdadigen zin des bezetters en houdt ook tevens het bewijs in dat de heer van Laarne door aanzienlijke rijkdommen gezegend was.

Nicolaas van der Moere overleed zonder wettige afstammelingen den 5 Maart 1515 en werd in de kerk der Franciscanen te Gent ter aarde besteld, zijne hoogergenoemde vrouw en zijne zuster Joanna, echtgenoot van Joos van de Woestijne, voor erfgenamen achterlatende. Laatstgenoemde werd opgevolgd door hare dochter Joanna van de Woestijne, die een eerste huwelijk aanging met Marten van der Gracht, heer van Mosscher en Mosscher-ambacht, en een tweede met Adriaan van Gaver, heer van Mauvy-St.-Pierre, Rokegem enz. Den 20 October 1516, toen haar eerste man nog in leven was, ging Joanna van de Woestijne met de weduwe van Nicolaas van der Moere eene overeenkomst aan, waarbij deze laatste haar, mits de som van 20 schellingen groote 's jaars, het genot van 't kasteel van Laarne afstond, alsook haar recht op de warande en de patrijzerij, onder beding haar daarvoor alle jaren vier koppels konijnen en vier koppels patrijzen te zenden. De windmolen van Laarne, geprezen ter som van 36 pond groote, alsmede de leeningen en latingen, de tronkhouten en de fruitboomen op de door Nicolaas van der Moere achtergelatene goederen bleven gemeen en onverdeeld, uit welken hoofde de weduwe haar aandeel te betalen had in al de kosten van herstelling der pachthoven,

(1) *Weezenboek* der stad Gent, 1515-1516, bl. 12-14^v.

schuren en stallingen, haar ten titel van bijleving in 't bezit gelaten (1).

Ten gevolge eener familieschikking ging de titel van heer van Laarne vervolgens over tot Adriaan van Gaver, zoon van den hoogergenoemde, na wiens dood het heerlijk gezag over deze gemeente in 1558 tot Joanna van de Woestijne schijnt te zijn terug gekeerd (2). Uit het huwelijk dezer laatste met Marten van der Gracht waren twee dochters gesproten: Izabella en Antonia. De eerste dezer dochters verbond zich ten jare 1530 in den echt met Pieter de Schouthete van Zuylen van Erpe, wiens zoon Frans omtrent den jare 1570 door zijne grootmoeder met de heerlijkheid van Laarne begiftigd werd. « Dit is alsoo geschiet (vertaalt MAESTERTIUS uit LINDANUS) omdat Anthonette, de suster van Isabelle ende oude moeye van Franchoys uyt de gewoonte van dit Leenhof niet en soude erven het derde deel van de heerlyckheyt ».

Het is hier de plaats om over Frans de Schouthete van Zuylen eenige levensbijzonderheden mede te deelen. Gesproten uit het geslacht der schouten van Lokeren en Daknam, oorspronkelijk uit Holland, zag hij te Aalst het eerste daglicht den 6 Februari 1532. Hij werd op vijf en twintig jarigen ouderdom, om zijn heldhaftig gedrag in den veldslag van St.-Quintijn, ridder geslagen, en werd vervolgens schildknaap van de koningin Maria van Hongarië, nadien hofbediende van den hertog van Savooie, die hem, vooraleer het bestuur over de Nederlanden te verlaten, den gouden sleutel overhandigde en hem op eene bijzondere wijze bij de nieuwe landvoogdes, Margareta van Parma, aanbeval. Deze stelde hem aan het hoofd der stad en kastelnij van Kortrijk, welke bediening hij met de meeste onderscheiding waarnam. Nog vervulde hij er zijn ambt van hoogbaljuw, toen de heer van Rijnhove en Jan van Hembijse,

(1) *Weezenboek* der stad Gont. 1516-1517, bl. 65 v°.

(2) LINDANUS, *de Teneraemonda*.

hoofden der protestantsche partij in Vlaanderen, hem in den nacht van 28 October 1577, met den hertog van Aarschot, de bisschoppen van Brugge en IJperen, Maximiliaan Vilain, heer van Ressegem, en meer andere edelen, deden gevangen nemen. Na twintig volle maanden gevangenschap gelukte het den heer van Laarne en Maximiliaan Vilain te ontsnappen, waarna Frans de Schoutheete zich aan het hoofd der Malcontenten stelde en de wapens niet eerder nederlegde dan na de bevrediging dezer gewesten door Alexander van Parma, in 1585. Middelerwijl had Rijkhove hem eenen onverzoenlijken haat toegezworen, en met zijne handlangers niet alleen zijns vijands woning te Kortrijk, maar de drie dezen toebehoorende kasteelen van Laarne, Erpe en Mosscher, met verscheidene hofsteden en windmolens, aan de vlammen overgeleverd. Hij overleed te Rijsel den 10 April 1596, tweemaal gehuwd geweest zijnde, eerst, in 1566, met Anna van Montmorency, dochter van Boudewijn en van Anna-Catharina de Rubempré, en ten tweeden male met Antonia de le Flye, van Brugge, welke na den dood haars gemaals de echtgenootte werd van Christiaan Sarazin, heer van Lambersart.

Indien wij de schrijfster van *Maldegheem la Loyale* mogen gelooven, zou Frans de Schoutheete niet alleen een dapper krijgsman, maar tevens een geleerde geweest zijn. De gedenkschriften, welke zij zegt van hem bestaan te hebben, zijn echter niet tot ons gekomen. Hij was ook heer van Erpe, Erondegem, Ottergem, Hoog-Mosscher en Mosscher-ambacht, Estombes, Koutere, Kapelle, Woestijne enz., en komt met zijne beeltenis, naar een oud familieportret, voor op de schilderij van den Antwerpschen kunstschilder VAN BREE, voorstellende de tusschenkomst van Willem van Oranje ten voordeele der katholieken, in 1578.

De opvolger van Frans de Schoutheete in de talrijke door hem bezetene heerlijkheden was zijn zoon, Karel de Schoutheete van Zuylen van Erpe, die den 8 Juni 1597 in den echt trad met Gislana van Estourmel, vrouw van Lannoy enz., beiden in de

kerk van Laarne den dag der algemeene opstanding verwachtende. Niet min dan twaalf kinderen werden uit dit huwelijk geboren, waaronder Jan de Schoutheete van Zuylen van Erpe, die zijnen vader als heer van Laarne en meer andere plaatsen opvolgde. Na gedurende zes jaren ten hove van Albert en Izabella als schildknaap te hebben verkeerd, werd hij kapitein in den dienst der Spaansche Nederlanden en overleed den 6 Januari 1639, ten jare 1618 gehuwd geweest zijnde met Anna-Michiela van Gaver, dochter van Jan-Karel, ridder, graaf van Gresin en des H. Rijks enz., en van Francisca de Renthly, vrouw van Griboval.

Nu kwam Laarne in handen van Karel II de Schoutheete van Zuylen van Erpe, die voor zijne heerlijkheid dezer laatste plaats, bij brieven van Philip IV, koning van Spanje, onder dagteekening van 19 Juli 1640, den titel van baron bekwam, in 1643 met Eugenia d'Andelot, vrouw van Reusmes trouwde, nadien met Emilia-Juliana Pieck van Wolfsweert, en den 17 September 1667 het tijdelijke met het eeuwige verwisselde.

Uit dit laatste huwelijk (het eerste was onvruchtbaar gebleven) sproot Philip-Willem de Schoutheete van Zuylen van Erpe, heer dezer laatste plaats en van Laarne, die zijnen vader te Erpe in het graf vervoegde den 15 Mei 1701, gehuwd geweest zijnde, zonder er kinderen bij te hebben verwekt, met Helena-Theresia-Petronella de Crombrugghe, vrouw van Veerdegem, op hare beurt overleden den 11 Januari 1756. Hiermede was de tak der de Schoutheete's, gezegd van Zuylen van Erpe, uitgestorven.

Middelerwijl was de heerlijkheid van Laarne, wij weten niet ten gevolge van welke omstandigheden, overgaan tot Geeraard van Vilsteren, heer van Aartselaar, ter Straten enz., in wiens voordeel zij den 26 Augustus 1673, door Karel II, koning van Spanje, tot baronij verheven werd. Deze Geeraard van Vilsteren, oorspronkelijk uit Zeeland, bekleedde de bediening van commissaris voor de vernieuwing der Gentsche wethouders van 1672 tot 1675, en werd in 1682 schepene van der keure in gezegde stad, alwaar hij den 23 October 1683 den geest gaf, uit

zijn tweede huwelijk met Livina-Maria de Beer, dochter van den baron van Meulebeke, zeven kinderen achterlatende, waaronder Jacob-Jozef, die hem als heer van Laarne en meer andere heerlijkheden opvolgde. Ons is eene acte bekend van den 24 April 1676, verleden voor den notaris J.-B. Odevaere, te Gent, waarbij Jan-Frans d'Ennetières, ridder, heer van Harelbeke en hoogbaljuw van Doornik, en zijne vrouw Catharina-Elizabeth Morrhe, geene aanspraak meer verklaren te maken op de baronij en heerlijkheid dezer gemeente, terzelfder tijd volmacht gevende om dit domein ten voordeele van genoemden Geeraard van Vilsteren ten leenhove van Dendermonde te laten overschrijven, 't geen den 8 Augustus daaropvolgende plaats had(1).

Jacob-Jozef van Vilsteren, zoon van den vorengenoemde, geboren te Gent den 8 December 1683, dus slechts eenige weken na zijns vaders overlijden, verbond zich in 1715 te Ieperen in den echt met Maria-Izabella-Catharina de Lichtervelde, barones van Amelroy, vrouw van Vellenaar enz., en blics den laatsten adem uit den 25 Juni 1730. Hij had het denombrement der baronij van Laarne overgegeven den 8 October 1708 en werd opgevolgd door zijnen zoon Frans-Jozef-Ferdinand, die den 13 April 1743 ongehuwd ten grave daalde, waardoor Laarne op zijnen broeder Nicolaas-Jozef-Gisleen van Vilsteren verviel, die bij zijne vrouw Maria-Hyacintha de Beer insgelijks geene kinderen verwekte en den 6 Januari 1763 uit deze wereld scheidde.

De laatste baron van Laarne uit het geslacht van Vilsteren was Theodoor - Jozef - Frans, alhier ongehuwd gestorven den 18 Januari 1792, waarna de heerlijkheid tot het huis Christijn overging, ten gevolge van het huwelijk van Maria-Theresia-Genoveva van Vilsteren, dochter van den hoogergenoemden Jacob-Jozef, met Libert-Frans Christijn, graaf van Ribaucourt, burchtgraaf van Tervuren en Duisburg.

De schrijver van den *Dictionnaire généalogique et héraldique*

(1) Archief van 't Kasteel van Laarne.

des familles nobles du royaume de la Belgique, F.-V. GOETHALS, geeft ons over de familie Christijn, aan welke 't kasteel van Laarne thans nog toebehoort, belangrijke bijzonderheden, waaruit, onder andere, te zien is dat deze familie haren oorsprong neemt uit de Vilains van Gent, zooals haar wapen, overigens, *de sable au chef d'argent, chargé de deux losanges d'azur*, dit laatste aan den schild der familie Juppleu ontleend, te kennen geeft. Een Karel Vilain, bijgenaamd Christijn, behorende tot den ridderlijken stand van Brabant, wordt vermeld in eene oorkonde van den jare 1441, overgeschreven in een der registers ter heraldische kamer te Brussel, doch het is sedert Pieter Christijn, zoon van Frans en van Catharina de Smet, geboren in 1589 en overleden in 1666, dat de stamboom van dit geslacht zonder onderbreking is kunnen worden opgemaakt. Een lid dezer familie, Libert-Frans Christijn, burchtgraaf van Tervuren en Duisberg, maakte zich ten hoogste verdienstelijk door zijnen ijver in het verzamelen der vredetractaten, benuttigd door DUMONT in zijn *Corps diplomatique*, en door de uitgaaf van verschillige wetenschappelijke en historische werken, welke hem voor eenen der geleerdste edelen van zijnen tijd deden doorgaan. Zijn broeder Jan-Baptist was een even verdienstelijke rechtsgeleerde⁽¹⁾. Wat nu Libert-Frans Christijn, staatsman en kleinzoon van den laatstgenoemde betreft, deze was geboren den 3 Juli 1703 en erfde, onder andere, na den dood zijns ooms Jacob d'Espinosa, de heerlijkheid van Grembergen, bij Dendermonde, alsmede den titel van graaf van Ribaucourt, onder welchen naam die familie, meer dan dien van Christijn, bekend is. Voor degenen die weten willen waar de naam Ribaucourt van daan komt, zullen wij zeggen dat deze gegeven werd aan eene vrijheerlijkheid in het noorden van Frankrijk, vroeger Rainbaucourt geschreven en in 1580, zoo wij in onze geschie-

(1) Zie o. a. over dezen JAN-BAPTIST CHRISTYN, F.-V. GOETHALS, *Histoire des lettres, des sciences et des arts en Belgique*, III, 170-186.

denis van Grembergen gezien hebben, aan Karel d'Aubremont, hoogbaljuw van Dendermonde, toebehoorende.

Libert-Frans Christijn, graaf van Ribaucourt, overleden den 16 November 1785, liet vier kinderen achter, waaronder Philip-Alexander-Jozef-Gisleen, die den 18 Juni 1748 te kersten gedragen werd en zijnen vader als graaf van Ribaucourt, burchtgraaf van Tervuren en Duisberg, baron van Meerbeek en heer van Grembergen, niet echter van Laarne, welke heerlijkheid aan zijne moeder bleef, opvolgde. Begaafd met eenen natuurlijke aanleg voor de studie en overzulks geschikt om in de wereld tot de hoogste eereposten te geraken, was zijn eenige hoogmoed stil en afgetrokken te leven en wel te doen. Zijne echtgenoot, Antonia-Theresia-Dorothea gravin van Quarré, wier voorouders, oorspronkelijk uit Burgondië, sedert vier eeuwen in Brabant waren gevestigd, bracht hem eene aanzienlijke fortuin bij, welke hij met de zijne gebruikte om de noodlijdenden te helpen, allerlei verbeteringen in den land- en hofbouw in te voeren en zijnen medeburgereu, als een oprecht edelman, alle mogelijke diensten te bewijzen. Hij overleed te Brussel den 11 Juni 1825 en was de vader van Prosper-Jan-Jozef Christijn, graaf van Ribaucourt, die zijne politieke loopbaan begon met lid te worden van de provinciale Staten van Brabant, in 1830 als bijgevoegd lid van het Nationale Congres deel maakte, nadien, van 1836 tot 1840, zijne plaats in den provincialen Raad van Brabant hernam, om eindelijk in 1845 door het district Dendermonde als senator te worden gekozen, welke eerepost hij tot den dag zijns verscheidens met zooveel talent als waardigheid bleef vervullen. Hij was ook van 1825 tot 1853 burgemeester van Laarne, zijne zomerverblijfplaats, in welk laatste jaar hij zich ging vestigen naar Perk, bij Vilvoorde, alwaar zijn zoon Adolf-Florimond-Gisleen Christijn, graaf van Ribaucourt, de tegenwoordige senator voor 't arrondissement Dendermonde, in den zomer insgelijks de genuchten van het buitenleven geniet.

De heerlijkheid van Laarne verhief van het leenhof van

Dendermonde, alwaar zij bij iedere verandering van eigenaar moest worden overgegeven. Deze betaalde daarvoor de som van 10 pond parisis, wegens verhefrecht, en 20 schellingen der gezegde munt voor kamerlingeld. Uitwijzens het denombrement dezer heerlijkheid, door de vrouw van Laarne den 20 April 1792 ingediend⁽¹⁾, bestond het foncier van dit leen uit het kasteel,

(1) « Wij luytenant hoog bailliu ende greffier van 's konings Princelijken huysse ende Leenhove van Dendermonde bekennen ontfanghen te hebben sekere rapporte ende denombrement, geschreven op zegel van vier stuyvers, ende waervan den teneur hiernaer is volgende ende luyd aldus : Ik ondergeteekende Guilliaeme Emanuel van der Moere, greffier der prochie ende baronnie van *Laerne*, uyt crachte ende als gemachtigden by procuratie van vrouw Marie Therese Genoveve Colette gravinne douairiere van Ribaucourt, geboorne van Vilsteren, baronnesse van Laerne, vrouwe van Aertselaere ende ter Straeten, vry vrouwe van Ammerzoden vrouwe van Vellenaere, Beurewaert, Croix, Bruyn Casteel, van de Hernisse van Lichtervelde, van Caeskercke ende Stuyvekenskerke, Vryland ende Waeterbeke *etc. etc.* kenne ende lyde by desen jegenwoordigen rapporte ende denombrement dat de voornoemde vrouw Marie Therese Genoveve Colette gravinne douairiere van Ribaucourt, geboorne van Vilsteren, baronnesse van 't selve Laerne *etc.* houdende is van syne Koninglycke Majesteyts Princelycken Leenhove ende huysse van Dendermonde, een hooftleen gehouden ende releverende van den selven hove, staende ten Leenbouck folio 202 renvoye; wesende de gemelde prochie, heere-lyckhede, baronnie ende lande van Laerne met alle zyne toebehoorten, hier voortydts commende uyt den voornoemden Princelycken Leenhove ende huysse van Dendermonde ende aen de gemelde vrouwe competerende by versterste als heritiere feodael ten sterfhuysse van Mher Theodor Joseph Guislain van Vilsteren, haeren overleden heer broeder zaliger ende transactie te vorent geschiet jegens den heere prince d'Ysengem ende Mamines, voor soo vele als in dese baronnie geinclaveert ende geannexeert nu zijn d'heere-lyckheden ende jurisdictiën van Wetteren, Lichtervelde, Nieuwengaver, Calcken, ende het schauthetdom van hetzelfde Calcken, met hunne respectieve toebehoorten conform de voornoemde transactie, hiernaer breeder geexpresseert, bestaende 't voornoemde Leen in een casteel ende eenen bodem van leene, groot onder opperhof, nederhof, boomgaert ende wallen, grachten ende winnende lande, bosschen, meerschen, singelen ende weeden, tusschen de vyftig ende 't sestig bunderen, behoorende ten desen leene ende baronnie van Laerne jarelyckx eeuwige erfelijke renten.

« Eerst in penninckrenten tachtig ponden parasyt t' sjaers ende nog ses en vyftig oude capoenen, hoenderen, ende dry sacken evene, Dendermondsche maete, luttel min ofte meer, volgens de oude ende nieuwe rente-

met opper- en neerhof, boomgaard, wallen, grachten, winnende landen, bosschen, meerschen, singels en weiden,

boecken, streckende over diversche leenen ende gronden van erven, gelegen in de Baronnie van Laerne ende daerontrent, die men jaerelycx naer gewoonte is sittende ende ter kerken gebiedende; ende soo wie van de debiteuren in faute bleef jaerelycx te betaelen, is van elck jaer ende elck point ten proffyte van de voornoemde vrouwe verbeurende alsulcke boete gelyck de Majesteyt, als heere van Dendermonde, van syne laeten is proffitterende, welken aengaende als nu veranderinge gebeurt is op den voet van de transactie, aengegaen tusschen haeren heere grootvader zaliger ende de vrouwe Princesse van Ysengien, als machtig by procuratie over den heere Prince haeren man, gepasseert voor den notaris Dobbele binnen Gendt op den derden July 1600 drij en tachtigh, conform dezelve transactie ende aggreatie van Zyne Majesteyt originelyk alsdan gesien, ende in dezen Leenhove gepasseert ende geënregistreert.

« Eerst van penninckrenten tseventig ponden parasys 's jaers, ende nog seventig en half, onder capoenen ende hoenderen, ende vyf haelsters evene, luttel min of meer, achtervolgende d'heerelyke renteboecken danof synde, dan alleene op leenen ende gronden van erven gelegen binnen de voornoemde baronnie van Laerne.

« Item soo is men van dezen leene houdende (met degonne te vorent releverende van de heerelykheden ende juisdictien voornoemt, ende met de voorschreven transactie aen deze baronnie ook geannexeert,) in de tachtigh leenen en manschappen onder volle, ende splijtelingen, daervan dat sy vrouwe voernoemt ende ook van de erve gehouden van den zelve haeren hove ende baronnie van Laerne, heeft in 't verwandelen by coope, belastinge ofte andersints den gerechten thienden pennink van alsulcx sy in coope loyalyk gelden, ofte belast worden; hebbende voorts ook als vrouwe, de dominicacle waerhede ende ter dood van de erfachtige leenhouders twintig schelen parasys van elk bunder, ende van de erve vyf schelen parasys van elken bundere, mitsgaeders hoeft ende versethgeld als naer costume.

« Item soo behoort ten desen voornoemden leene en de baronnie van Laerne hooge justitie, middele, nedere, ende simile, mitsgaeders fonciere ende alle manieren van wettelykheden, alsmede compositie te doen met haere dienaeren bailliu, meyer, praeterc, mannen ende schepenen.

« Item alle jaeren dry deurgaende stille jaerwaerheden, voorts alle waerderingen van potten, maeten, vleesch, brood, wyn, bier, ende elk te stellen op synen behoorlyken prys, ende alle andere rechten, actien ende prerogativen, geene uytgesteken nochte gereverseert, ende generaelyk al te doene dat justitie ende policie aengaet, gelyk de Majesteyt te vorent dies aengaende gedaen, genoten ende gebruyk heeft gehad.

« Item behoort ten dezen leene ende baronnie van Laerne nog tol, vont,

eene gezamenlijke uitgestrektheid van vijftig a zestig bunder beslaande.

exploiten, vervallen, confiscatien, beste haeve, crawijen, bastaers, stragiers ofte incommelingen ende vacant goed, revenuen van bastaersgoederen 't herechten van alle saeken dat den Seempt aengaet, ende nog alle manieren van boeten op den voorseyden leene ende baronnie, daer de hoogste af is drymael twintig ponden parasyze ende daeronder.

« Item soo behoort nog ten desen leene ende baronnie van Laerne eenen coorenwindmolen, maelende staende op den voorseyden leene ende baronnie.

« Item maelderye, swaenderye, vis scherye, vrye warande, jacht, vogelrye, dienstlieden ende tooglieden.

« Item behoort nog ten desen leene ende baronnie eenen meersch genaemt den Feronmeersch, groot drij bunderen ofte daerontrent luttel min ofte meer, denwelken den heere ofte vrouwe van Laerne, mannen ende schepenen, ende ondersaten jaerelykx moeten maeyen ende hoeyen ende innemen, selfs d'heeren ofte vrouwen huysen; dies soo moet den selven heere ofte vrouwe de maeyers geven, als het al af is op den meersch, een half tonne biers, elk een wittebrood, den voormaeyer twee, den kaes daertoe, ende d'hoyers als het voleynd is op den meersch ook een half tonne biers, sonder meer, selfs d'heeren ofte vrouwen coste, naer de oude costume.

« Item soo vermag deselve vrouwe nog ter causen van den voornoemden haeren leene ende baronnie van Laerne, ende staet thaerder dispositie, collatie ende gifte van de capelle casterael, gefondeert op haer voornoemde hof ende casteel van Laerne; soo ook nog thaerder dispositie, collatie en de gifte staen de cappelrye van onze Lieve Vrouwe misse alle saterdagen in de parochiekerke van Laerne, alsoo dikwils als die vallen, vacheren, ende haer goeddunken ofte believen zal.

« Item behoort nog ten voornoemde leene ende baronnie eenen bailliu ende stedehauder, eenen meyer ende praeter ende een volle bank van schepenen, mitsgaeders schepenen van 't Lichterveldsche, 't welk alomme ook verandert is met de voornoemde transactie, ende competeert ingevolge van dien ten desen voornoemden Leene ende Baronnie tegenwoordig volle bank, sonder die te moeten suppleeren met de voornoemde schepenen van het Lichterveldsche omme elken recht, wet ende vonnisse te doen geschieden t'allen tijden als sy versogt worden van alle saeken, thuerlieders kennisse behoorende naer de oude goede costume.

« Item behoort nog tot dese baronnie van Laerne ende competeert de voornoemde vrouwe als vrouwe van Laerne te hooren de rekeningen van de kerke ende disch van Laerne, bij haer ofte haeren bailliu ende officieren deselve rekeningen tot controleren, passeren ende teekenen naer bevind van deselve rekeningen, naer de oude costume.

« Item stelt de voornoemde vrouwe baronesse ook als vrouwe van Laerne den heere greffier, kerk- ende armmeesters, ende kerkbailliu privativelyk

De heerlijke inkomsten bedroegen, onder andere, 70 pond parisis 's jaars, van penningrenten, 78 pond 10 schellingen van kapoen- en hoenderrenten, en vijf halsters haver of evene, door verschillende leenhouders of bezitters van gronden te Laarne op te brengen. De van de heerlijkheid verheffende leenen waren ten getale van tachtig, welker houders bij iederen koop of bij iedere belasting den tienden penning moesten betalen. Als er een leenhouder stierf, dan moest aan den heer door zijnen opvolger

ende ter exclusie van andere, alsmede den coster van de kerke ingevolge haer vermogen ende possessie ende sententie libellée, verleent in den provintialen Raede van Vlaenderen den 8 Juli 1753, in de saeke aldaer geventilleert hebbende tusschen den eerweerden heere abt commendataire van de abdye van Sint Nicolaes ten Bossche, grooten thiendeheffer binnen de voorseyde Baronie van Laerne ende geestelyken patroon van de kerke van 't selve Laerne, de saecke geintercipieert hebbende over François van Sinay, appelan van 't vonnis van dheeren commissarissen gepresideert hebbende terexpeditie van de rolle in de maend Meye 1735 ter eendere sijde, jegens wijlent vrouw Maria Isabella Baronesse van Lichtervelde, douarière van Mher Jacques-Joseph van Vilsteren, in syn leven baron van 't selve Laerne, als moeder ende voogdersse, mitsgaeders de gardenoble hebbende van Mher François van Vilsteren, ten dien tyde baron van het voorseyde Laerne, geinthimeerde verweerderigge ter andere, daernaer uyt corthede gerefereert word.

« Eyndelinge competeert de voornoemde vrouwe baronesse van Laerne te ordonneren, stellen ende het doen emaneren de keuren van half maerte, daernaer eenider ghehouden is sig pointuelyk te reguleren ende conformeren, op de penen als daerby gestatueert ende gedregen.

« Staende het zelve leen ende Baronie van Laerne, met alle syne appendentien ende dependentien ter trauwen ende waerheden, ten sterfcoop ende wandelcoop, telker veranderinge, ten reliev van thien ponden parasys ende twintig schelen parasys van caemerlinkgeld, ofte ter besten vrome van een van de dry eerste jaerschaeren, ende andere hovelyke devoire als naer costume; gevende dit rapport ende denombrement over onder protestatie, indien tot den voorseyden leene meer ofte min toebehoorde, ofte waere staende ten meerderen ofte minderen dienste dan voorseyt is, 't selve te mogen vermeederen ofte verminderen, emmers stelle alle 't selve ter correctie van UEd. heeren Mannen van Leene van syne koninklycke Majesteyts Princelyken Leenhove ende huysse van Dendermonde. T'oorconden der waerheyd hebben desen rapporte ende denombrement uyt crachte alsvooren over de voornoemde vrouwe myne mandante onderteeckent desen acht en twintigsten April 1700 twee en negentig. Ende was onderteeckent G. E. van der Moere. •

een recht worden betaald van 20 schelen parisis het bunder, en zoo 't een erfbezitter was, 75 schelen parisis voor gelijke grootte, ongeminderd het gewoon hoofd- en verzetgeld, ingevolge de costumen van 't land van Dendermonde. Bovendien behoorden den baron van Laarne de hooge, middelbare en lage justitie, en tal van andere inkomsten en voordeelen, in het denombrement uitgedrukt, waaronder het recht van beste have, de nalatenschap der overledene bastaards, beslag-nemingen, karweien, boeten, de vrije jacht en vischvangst, de vrije maalderij enz., de gewone rechten onzer dorpsheeren uitmakende.

De burgerlijke, boet- en lijfstraffelijke rechtspleging werd in 's heeren naam te Laarne uitgeoefend door eenen baljuw, eenen meier, eenen prater en zeven schepenen, welke hij aan- en afstellen mocht, gelijk hem ook toebehoorde het recht van benoeming des griffiers, van de kerk- en armmeesters, tot zelfs van den koster en den kerkbaljuw, dit ingevolge vonnis, uitgesproken door den Raad van Vlaanderen den 8 Juli 1755.

Een tot het heerlijk domein behoorende meersch, genaamd de *Feronmeersch*, ter grootte van omtrent drie bunder, moest jaarlijks door 's heeren onderhoorigen gemaaid worden. In vergelding van dezen dienst — op verre na geene lastige karwei, zoo men ziet — ontvingen de maaiers eene halve tonne bier en ieder een wittebrood; de voormaaier kreeg twee brooden met kaas, en de hooiers nogmaals te zamen eene halve tonne bier, waarmede zij genoegzaam, meenen wij, hunnen dorst konden lesschen.

Er hadden binnen het gebied der heerlijkheid jaarlijks drie « deurgaende stille jaerwaerheden » plaats, om welke te verstaan wij hier slechts het 25^e artikel der *Costumen van Dendermonde* behoeven af te schrijven: « Ende om de gemeene opsetenen « ende ondersaeten, ten platten lande woonende, te behoeden « ende bewaeren van alle secrete beroovingen, dieveryen ende « beschaedtheden, soo sullen de voornoemde hoogbailliu ofte « zynen stadthouder in de princelyke prochien, ende vassal-

« len by hunne baillius, elck in syn district ende heerlick-
 « hede, ten versoeke ofte op de klachte van de wet van elcke
 « plaetse, mogen, ende als 't Syne Majesteyt om merckelicke
 « redenen goedt vinden sal 't selve te ordonneren, moeten
 « houden secreete waerhede, ter presentie ende ten overstaen
 « van twee mannen van leene ofte schepenen van de plaetse,
 « daer de voorseyde stille waerhede gehouden zal worden,
 « alwaer elck gedagvaerd zynde, zal schuldig zyn te compareren
 « ende seggen syne kennelyckheyt op hetgene dat hem zal ge-
 « vraegt worden. »

Eindelijk vermocht de heer de keuren van half-maart vast te stellen en te doen uitvoeren, wat met het oog op de moeilijkheden tusschen de af- en aankomende pachters, hunnen landprijs toen vanouds vereffenende, een niet te misprijzen maatregel was, welken wij echter niet weten of hij inderdaad gewoonlijk werd toegepast.

Uit het denombrement van 1792 is mede te zien dat krachtens eene overeenkomst, na langdurige betwistingen den 3 Juli 1685 aangegaan tusschen den toenmaligen heer van Laarne en den prins van Izegem, de dezen laatste toebehoorende heerlijkheden van Wetteren, gezeid het Lichterveldsche, Nieuw-Gaver, Kalken en het schoutectdom dezer gemeente met de baronie van Laarne vereenigd werden op de volgende voorwaarden :

De prins zag af, ten voordeele van den baron van Laarne, van alle recht en voordeel op gemelde bezittingen te Laarne, tegen den afstand, door laatstgenoemde, van al zijne heerlijke renten, zijn recht van tiendepenningen en andere leenroerige baten, hem te Kalken en te Wetteren toebehoorende; ieder van hen zou, in 't hem blijvend gebied, wethouders en justitieofficieren aanstellen, behoudens dat het schoutectdom van Kalken, gelijk voortijds, zou blijven afhangen van het leenhof te Dendermonde en van de vierschaar te Wetteren. Daar evenwel het deel, door den prins afgestaan, meer waarde had dan dat, waartegen het door den baron van

Laarne werd geruild, verbond deze zich tot betaling eener som van 6,000 gulden(1).

(1) « Par devant moy Jacques Bernard de Dobbele, notaire publicq en la ville de Gand, à l'exercice de ce admis par hautz et puissantz seigneurs messeigneurs du Conseil en Flandres et en présence des tesmoins cy dessous nommez, comparurent en personnes très haute et très puissante dame Marie de Cremant d'Humières, espouze d'aussy très haut et très puissant seigneur Jean Alphonse de Gand de Mérode et Montmorency, prince et comte d'Isengien, prince de Mamines et parmy d'autres seigneuries seigneur de Wettere, Calckene et Nieuwengavere, et messire Gérard van Vilsteren, chevalier, baron de Laerne *etc.* lesquels comparants déclarerent que plusieurs différens et procès s'estoient meuz et encores en apparence de se mouvoir d'entre lesdits seigneur prince et S^r baron, tant au Conseil de Flandres qu'ailleurs, le dit seigneur et prince à raison et du chef des aucunes de sesdites seigneuries et notamment celle de *Nieuwengavere*, s'étendant entre autre au villaige et baronnie du dit Laerne, prétendant rentes seigneuriales, dixiesme denier et autres droits tant fonciers qu'autres sur le nombre d'environ deux cent quatre vingt bonniers de terre, situéz au mesme villaige de Laerne; item encore droict de dixiesme denier sur environ trente six bonniers de terre comprins dans des livres censuels de Robaiz, présentement appartenant à l'advocat Philippe Anthoine Papeians. Item encore certain fief nommé *l'escoutteterie de Calckene*, tenu de la maison et cour féodale de Tenremonde au villaige de Wettere, avecq le droict des rentes seigneuriales, X^e denier des héritances et adhéritances et tout droict de jurisdiction sur les parties situées au susdit villaige de Laerne, et comprises dans l'escoutteterie susdite; et finalement encores plusieurs autres fiefz tenuz de la seigneurie de Nieuwengavere avant dite, situéz comme les autres au villaige de Laerne, et le susdit S^r baron de Laerne prétendant et soustenant le contraire, du moins que le dit seigneur prince en tout cas ne pourroit prétendre que jurisdiction foncière sur aucunes des dites parties signament non point sur les parties du livre censuel de Robaiz, ny sur celles comprises au livre de l'escoutteterie, et prétendant au surplus le meme S^r baron de Laerne rentes foncières et seigneuriales et autres droicts seigneuriaux sur environ quatre vingt quatre bonniers de terre situéz au village de Wettere, ainsy qu'environ quinze bonniers au village de Calckene, avecq quelques arrières fiefz ausdits villages de Wettere et Calckene, le dit en conformité des livres et titres en estans ce que de temps en temps n'a fait que causer de dissensions et d'embrouillement d'entre les officiers et magistratz de part et d'autre, pour assoupissement desquelz procès et différens, nourrir et entretenir bonne correspondance et prévenir les désordres et inconvénients qui sont accoustuméz de naistre des semblables dissensions, la dame première comparante pour et au nom du seigneur prince son mary, mesme en vertu de sa procure donnée sous sa signature en la ville de Lille le 20 d'avril 1683, apres que par sentence rendue au susdit Conseil de Flandres les parties avoient esté régléz à

Over de uitoefening des gerechts in deze gemeente zijn ons verscheidene bijzonderheden bekend, welke wij onzen lezeren

s'accorder, si faire se peut, sont convenuz, accordéz et transigéz en la forme et manière suivante, à scavoir que le susdit seigneur prince cède et transporte, comme il fait par ceste, audit Sr baron tout tel droit, actions et prééminences, esseances et prouffits par lui prétenduz et qu'il peut avoir ou lui compétent a et sur toutes les terres cy dessus enarrées, situées au village de Laerne, de quel chef ce peut estre, soit à raison et du chef comme dessus ou autrement, nuls exceptez ny reservez, déclarez ou non déclarez, avec tous les arrieraiges et prouffits en escheuz et point encor payez, lesquels se recevront et se prouffiteront par et de la part du mesme Sr baron de Laerne, tels qu'ils puissent estre, nuls aussi exceptéz ny reservez, saufs ceux dont les receveurs se sont chargez et en ont respondu dans leurs comptes jusques et compris le Noël 1682; en considération de quoy le prénommé Sr baron de Laerne glisse et cède, comme il fait aussy par cette, au prouffit de l'avant dict Sr prince, toutes les susdites rentes seigneuriales, droit de Xⁿ denier, reliefs, prééminences de fiefs et autres qu'il a et luy compétent es villages de Wettere et Calckene, avecq toutes les appendences et dépendences, saul d'arrieraiges qu'autrement, exceptez seulement ceux dont les receveurs se sont chargez et en ont respondu dans leurs comptes jusques et compris le Noël 1682, ainsy que dessus, si bien que ny le susdit seigneur prince ny le dit Sr baron n'aura et ne pourra prétendre aucun droit, cause ny action seigneuriale dans le compris ny en la jurisdiction de l'autre non plus présentement que pour le futur à jamais, mais que chacun d'eux, dans sa jurisdiction, pourra créer officiers, faire plaine loy et magistratz, pour l'administration de la justice comme bon lui semblera, saul que l'escoutteterie de Calckene dessus dite sera et demeurera ressortissant et relevante de la seigneurie et cour féodale de Tenremonde de la vier-schaere de Wettere, si et en la mesme manière qu'elle l'estoit auparavant. Or comme les parties cedées et transportées de la part dudit seigneur prince sont de beaucoup plus importantes et de plus de valeur que celles cedées et transportées par et de la part dudit Sr baron, le mesme Sr baron pour suppléer la dite valeur, sera obligé, ainsy qu'il s'oblige par ceste, de furnir audit seigneur prince ou à son ordre la somme de six mille florins, une fois, chacun florin de quarante gros monoye de Flandres, à payer au jour des deshéritances et adhéritances, lesquels se feront de part et d'autre avecq délivrance et tradition mutuele de tels titres, papiers et documents que besaing sera, pour par chacun user et deurement jouir des parties à luy cedées et transportées immédiatement et au plutost possible après l'approbation de ceste, qui, pour toute seureté et assurance, aux frais communs sera demandé, aussy au plutost, de sa Majesté en son Conseil Privé à Bruxelles; et se feront néantmoins les dites deshéritances et adhéritances avecq les devoirs féodaux aux fraix respectifs de celuy qui recevra et sera mis dans les dites adhéritances et fera les devoirs feodaux; et comme aussy les dites parties cedées par ledit seigneur prince sont chargées de deux rentes montantes

ten beteren verstande der oude rechtspleging willen mededeelen. Eerst en vooral eene bemerking daaromtrent. De middeleeuwsche edellieden worden weleens, in het algemeen, gezegd tirannen, volksverdrukkers geweest te zijn, die den armen laat op allerlei wijzen uitbuiten, op de ruwste manier behandelden en beschikten over zijne vrijheid, zijn goed en zijn leven. In de eerste jaren der ridderschap kan dit wel op sommige plaatsen waar geweest zijn, maar wij betwijfelen dat het kwaad algemeen was; die verre tijden toch waren gekenmerkt door meerdere ruwheid, door minder beschaafde begrippen en zeden dan in de volgende, wanneer letterkennis en kunst eene groote ontwikkeling hadden genomen. Dat er slechte edellieden geweest zijn, moet niet geloochend worden: fortuin en aanzien, macht en eerrang zijn geene beschuttingen tegen kwade driften en hartstochten, en in onze dagen, trots al de geleerdheid en al

par ensemble jusques aux environs cinq cent cinquante florins par an, salvo justo, au prouffict des héritiers d'Adrien de Grootte, en son vivant escuier Sr de Nieuwenhuyse, seront les dites rentes remboursées ou du moins en sera donné tel appaisement aux crédeurs et propriétaires d'icelles qu'au dit Sr baron seront delivrez des biens libres pour biens libres et argent clair, parmy quoy tous procès meuz et à mouvoir viendront à cesser et estre annéantiz pour le présent et à tousiours, avecq compensation des despens et rapports pour autant qu'ils n'auroient esté encor payez, hors de certains deniers namptiz et levez, le tout néantmoins sans préjudice de l'union au regard du transport, assiettes et impositions, fraiz des logemens et autres d'entre le susdit village de Laerne et la seigneurie de Lichtervelde dans Wettere, au regard desquels le tout demeurera tout ainsy qu'il l'estoit avant la date de ceste sans alteration ou changement aucun, avecq obligation et renonchiation in forma. Ainsy fait et passé en la ville de Gand le IIIe Juillet 1685 en présence du Sr Henry Walrave, licentié es loix, bailly de la terre et seigneurie de Lomme, et François de la Cousture, bailly de la comté d'Oignies, tesmoins à ce requis et appelez. »

(Signé) : M. DE HUMIÈRES, princesse d'Ysenghien.

G. V. V. BARON DE LAERNE.

H. WALRAVE. 1685.

LA COUSTURE.

J. B. DE DOBBELE, notarius.

(Notariëele acten van Jacob de Dobbele, 1675-1688, bl. 382. — Staatsarchief te Gent.)

den vooruitgang, op stoffelijk gebied verkregen, is de richtende stand niet altijd degene, die ten goede wenkt. Wat er van den heer van Laarne, die hier in 1439 het gebied had, later ook te zeggen viel, toch verdiende hij den zwaren blaam niet, dien eenige zijner laten of dorpsgenooten ten gemelden jare op hem leggen wilden. Er was namelijk op den persoon van zekeren Lieven van de Velde een doodslag gepleegd, en drie van dezès bloedverwanten, Jan van de Velde, de oude, Jan van de Velde, de jonge, en Nicolaas Seys, hadden uitgestrooid dat twee dienaars van Boudewijn de Vos zich daaraan, op bevel huns meesters, hadden plichtig gemaakt. De heer van Laarne onder deze verdenking niet willende gebukt gaan, eischte een gestreng, onpartijdig onderzoek, waaruit bleek dat het al laster was wat men over hem verteld had. De schepenen van Gent, met dit onderzoek gelast, veroordeelden de drie kwaadsprekers gezamenlijk in eene geldboet van duizend pond parisis, hen tevens, « tot beteringhe vanden lasterliken, injuricusen ende scouffierliken worde, bij hemlieden ghesproken ende gheseit », bevelende den donderdag in de halfvastenweek, met ontblooten hoofde, te verschijnen ter kamer van de keure, en aldaar, in tegenwoordigheid van Boudewijn de Vos, luidop hunne schuld te bekennen en vergiffenis af te smecken. Bovendien werden de drie eerroovers verwezen tot het doen eener bedevaart « ter eeren van mer Boudin vornoemt, zijnen maghen ende « vrienden, te wetene de vors. Jan van de Velde, doude, te « Sent Pieters ende Pauwels ten hooghen Roome; Jan van « de Velde, f^s Lievens, tsent Jacops in Compostelle, ende « de vors. Claus Seys tsente Sevrijns in Tholouse, ende « (dit) puren binnen I maent naer dat hemlieden de vorn. « mer Boudin vermanen sal of doen vermanen van sijnen hal- « ven, alsoot behoort. » Dit vonnis draagt de dagteekening van 15 Februari 1439 (1).

(1) Reg^s Acten en Contracten van 1459-1440, in 't stedelijk archief te Gent.

Men denke nu maar niet dat de schepenen van Gent een zoo voorbeeldig vonnis hadden geveld omdat het de eer en de faam gold van eenen hooggeplaatsten persoon: de wetten tegen de lasteraars waren te allen tijde bijzonder streng en wij zouden vonnissen kunnen aanhalen, waarbij men soortgelijke plichtigen niet alleen veroordeelde om openlijke schuldbekentenis af te leggen, maar bovendien verwees om tot den bloede gegeeseld en voor altijd uit het land verbannen te worden (1). De eer van den verongelijkten ridder werd, ten andere, nog in den loop van dit jaar volkomen goedge maakt: de ware plichtigen, het kwam kort daarna uit, waren Nicolaas de Witte, Jan de Meyer en Pieter van der Weeden, met welke de naastbestaanden van het slachtoffer den 12 Augustus 1439, naar het gebruik van dien tijd, door de Costumen toegelaten, eene zoending of overeenkomst aangingen, welke schikkingen hier dienen te worden bekend gemaakt.

De magen en vrienden van den gedooide zagen van alle rechterlijk vervolg af mits de som van 800 pond parisis. Ongeminderd deze schadeloosstelling zou er aan de schepenen van de keure 100 pond derzelfde munt betaald worden, zoodat de te betalen som tot 900 pond beliep. Daarenboven verbonden Nicolaas de Witte en zijne gezellen zich, ten eeuwigen dage, eene wekelijksche mis te doen lezen tot lafenis der ziel van het slachtoffer, welke mis zou gelezen worden « tsente Daneels up Beerevelt, » en voorts een jaar lang drie andere missen daags, ter plaatse waar het den « mondzoener » believeu zou. Eindelijk moesten de drie doodslagers, tot uitboeting hunner misdaad, eene bedevaart ondernemen, te weten: Nicolaas de Witte naar St.-Jacobs in Gallicië, Jan de Meyere naar de St.-Pieters- en St.-Pauwelskerk te Rome, en Pieter van der Weeden naar de

(1) Zie o. a. CHARLES DESMAZE, *Trésor judiciaire de la France. Curiosités des anciennes justices, d'après leurs registres*, Parijs, 1867; alsook onze *Geschiedenis van Aalst*, I, 305, 364 enz.

St.-Marcuskerk te Venetië, op straf, in geval van niet uitvoering dezer verplichting, eener boet van 1,000 pond parisis (1).

Te Laarne zelf werd het gerecht met niet minder strengheid uitgeoefend. Zoo vonden wij, onder andere, een vonnis van den 24 April 1554, waarbij zekere Michiel de Meyere, uit hoofde van diefte met braak, tot de galg werd veroordeeld (2).

(1) Reg^r der *Acten en Contracten*, keure, 1458-1459, bl. 224.

(2) « Ghesien by den mannen van leene mijns heeren Mer Adriaens van Gavere, ruddere, f^s Mer Adriaens, in ghescrifte crymineel beleedt bij den bailliu mijns voornoemden heeren, heesschere ter eender sijde, jehens ende in prejudicien van Machiel de Meyere, hoe hij anders ghenaeemt ofte ghebijnaemt es, ghevanghen v^{re} ter andere, verzouckende den v^{re} livelick ghepuniert te werdene metten stroppe oft metten zwerde, datter de doot naer volcht, uyt causen dat hij v^{re} hem gheavanceert heeft te stelen diverse liden goet, lijnen lakenen, elderen ende andere goedynghe bij omdelvijsinghe onder de solmenten van den husen duere, sustinerende mitsdien ende meer andere redenen uter name van den heere te sijne wel ontfanckelick, met confiscacie van goede. De v^{re} antwoordende, zeyde den heeschere met sijnen grooten zwaren heesch ghewijst te sijne niet ontfanckelic, zal danof alterneren ende den v^{re} gheslaecht werden van vanghenessen ende niet mijn commende ter specialiteyt van der zake al mochte eenichsijns bevonden wesen van eeneghen goedijnghen bij den v^{re} ontvrempt, en zoude nochtans in sulken ghevalle zo zware punicie niet staen, concluderende mits dien ende meer andere redenen den heeschere ghewijst te sijne niet ontfanckelic. Ende naer replijcke, duplijcke, triplijcke, quadruplijcke, orconscip, informacie, reprotse, contradicxie ende saluatie respectivelic daer up ghedient, mitsgaders tverkennen ende tverlijden van den patient, buten banden ende alle pijn van ijsere verkent ende verleden, ende up al wel ende rijpelic gheledt, met delyberacie van rade daer up ghehadt ende ghenomen met diverse gheleerde advocaten ende consultanten, de mannen daerup ghemaent sijnde bij huere behoorlicken maenheere van den rechte, wijsen ende verclaren den bailliu, tsijnen heesche, sijne ende conclusie up den patient ende v^{re} te sijne wel ontfanckelick ende vulcommen van sijnen heesche; dien volghende condempneren den voornoemden Machiel De Meyere gherecht te werdene metten stroppe an de galghe zo datter de doot naer volcht, ter plaetsen daertoe ghedesygnert; verclaren voort al sijn goet : leen, erve, have ende catheyl, waer 't selve ghestaen ofte ghelegen es, verbuert ende gheconfisceert t' sheeren profijte. Actum present Elooy de Scepene, bailliu; Joos Braeckman, meycere; Elooy Manans, Jan de Backere, Jan de Commere, Nicolaey's Damman, Lievijn van der Haghen, Lauwereyns van Damme, Jan van Rijsselberghe, Willem van den Brande, ende Lucas de Scheere, mannen van leene van den heerscepe, huse ende hove van Laerne, desen 24 dach van Aprillis a^o 1554. »

Luidens den inhoud van dit vonnis was deze straf door de leenmannen van den dorpsheer slechts uitgesproken na eene volledige wedersprakelijke rechtspleging, die lang moet geduurd hebben, dewijl er gerept wordt van viervoudige tegenspraak, gehoor van getuigen, onderzoek enz. enz. Evencens wordt er in gezien dat de rechters hunne toevlucht genomen hadden tot « diverse gheleerde advocaten ende consultanten, » vooralcer hunne stem uit te brengen, wat overigens voor de meeste vonnissen der Laarnsche wethouders het geval was.

De galg stond destijds tusschen Laarne en Kalken, ter plaatse geheeten het *Galgeneed*, alwaar zij ten gemelden jare 1554, achtervolgens octrooi van Karel V, ter vervanging der oude, hersteld werd (1), en waar eerst de evengenoemde Michiel de Meyere de straf zijner euveldaad onderging.

(1) « Kaerle, bij der gracie Gods, Roomsche keyser, altijd vermeerder 's rijcx.... grave van Vlaenderen enz. Allen denghenen, die desen onsen brief zullen zien, saluyt. Van weggen Mer Adriaen van Gavre, riddere, heere van Laerne, Manny, etc., is ons verthoont ende te kennen ghegheven geweest, hoe hem thoendere ter causen van zijnder voirseide heerlicheide van Laerne competeert alle justicie, hooghe, middele ende nedere, breeder blijkende bij de denombremente daerof wesende, aldaer hier voortijts plecht eene galghe te staene, die welcke duer oirloghen en versumenesse van zijn voirsaten nederghewallen es, ende want hij thoendere nu ter tijt een pacient ghevanghen heeft binnen sijnder voirseide heerlicheide van Laerne, teghens denwelken bij sijnen bailliu aldaer zo verre geprocedeert es geweest voir mannen, als dat de materie souffisant ghenouch bevonden es dat den selven pacient zal moeten lijvelick ghepuniert zijn metten stroppe an de galghe, waeromme hij thoendere, om recht van justicie te vulcommen, zoude gheerne een nieuwe galghe aldaer wederomme doen erigeren ende rechtene, op de plaetse daer die andere hier voortijts ghestaen heeft, geheeten tGalgheneedt, maer en zoude tselve niet dorren doen, sonder daertoe te hebben onse brieven van octroye ende consente, alzo hij zeght, ons omme deselve oitmoedelick biddende. Soe eyst dat wij, die zaken voirsereven overgemeret, ende hier op gebadt tadvijts eerst van den president ende lieden van onser camere van den rekeningen te Rijsssele, ende daernaer van onsen lieven ende ghetrouwen die president ende lieden van onsen Raede van Vlaenderen, den voirnoemden suppliant genegen wesende tzijnder voirseide supplicatie, hebben gheoctroyeert ende gheaccordeert, octroyeren ende accorderen, hem gevende oorlof ende consent uyt onse zonderlinghe gracie mids desen dat hij een nieuwe galghe sal moeghen doen wederomme rechten ende opstellen, up

Van meer belang zijn de rechtsgedingen, door de vierschaar van Laarne ingespannen tegen de tooveraars in het eerste vierde der XVIIe eeuw. Men weet hoe, niet alleen hier te lande, maar schier geheel Europa door, de tooverij toen gezegd werd haren zetel te hebben opgeslagen en hoe zij door de maatschappij beschouwd werd als de geesel des menschelijken geslachts, het verderf en de ondergang der wereld. Ook ging het kerkelijk zoowel als het burgerlijk recht er met de meeste strengheid tegen te werk, tot zooverre dat, volgens de voorschriften van het staatsbestuur, de tooveraars op aarde niet mochten geduld worden en den dood schuldig waren. Men moet daarover de werken lezen van den Noord-Nederlandschen geleerde SCHELTEMA(1), van den rechtskundige J.-B. CANNAERT(2) en anderen, om te zien hoezeer het kwaad hier en elders inderdaad wortel had gevat en welke nadeelige gevolgen daaruit, tot schande der beschaving, zijn voortgesproten. Wij hebben het vraagstuk hier

twee pijlaren alleenelyk, in de plaetse, aldaer zuleke andere galghe hier voirtijts ghestaen heeft, om aldaer bij den voirseyden suppliant ende ziju officieren van nu voirtan te exerceren ende executeren alle zaken van hooghe justicie, alzoet van rechtsweghen behoiren sal, behoudelijck nochtans ons ende een yeghelijck ziju recht. Outbieden daeromme ende bevelen den voirnoemden van onsen Raede in Vlaenderen, bailliu van Dendermonde, ende allen anderen onsen rechteren, justicieren, officieren ende onderzaten, wien dit aengaen of aenroeren mach, hueren stedehouden ende eleken van hen in bijzonder, zoo hem toebehoiren sal, dat zij den voirnoemden suppliant van dezen onsen octroye, oirlof ende consent, ende van al den inhouden van desen, in der voegen ende manieren voiren verhaect, doen, laten ende ghedoeghen rustelijck, vredelijck ende volcommelijck genieten ende ghebruycken, sonder hem te doen of te laten gheschien eenich hinder, letsel ofte moyenessse ter contrarien, want ons alzo gelieft. Des voirconden zo hebben wij onzen zeghel hieraen doen hanghen. Ghegheven in onse stadt van Brussel den 18 dach van April int jaer ons Heeren duysent vijf hondert vier en vijftich, naer Paeschen, van onsen keyserrijcke 't 59^e ende van onsen rijcken van Spaengnien ende anderen 't 55^e. »

(Archief van 't Kasteel van Laarne).

(1) *Geschiedenis der Heksenprocessen, eene bijdrage tot den roem des vaderlands*. Haarlem, 1828.

(2) *Bijdragen tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen*. Gent, 1835.

niet in den grond te onderzoeken; genoeg zij het ons te zeggen dat er, volgens de Roomsche leer, te allen tijde tooveraars en waarzeggers geweest zijn, althans mannen en vrouwen, die onder dezen naam veel kwaad stichtten en bestraffing verdienden; doch er is bij te voegen dat men al te lichtzinnig is geweest om vele lieden met tooverij en waarzeggerij te beschuldigen, gelijk, een der eersten, door P. SPEE, een geleerde jezuiet van Keulen, ten duidlijkste werd aangetoond.

Tot in de tweede helft der XVe eeuw beschouwde men de tooveraars nog maar als enkele bedriegers, en werden zij als zoodanig slechts gestraft met eene drie dagen lange tentoonstelling, gevolgd door het brandmerk, naar gelang der meerdere of mindere gewichtigheid van het beschuldigingspunt. Eerst sedert de afkondiging der bulle van paus Innocentius VIII, onder dagteekening van 5 December 1484, begon men de straf allengskens te verzwaren, tot deze weldra in doodstraf veranderde, in de hoop daardoor het kwaad voorgoed tegen te houden.

Laarne is eene der gemeenten van Vlaanderen die het meest tooveraars en tooverheksen hebben opgeleverd. Een eerste bewijs hiervan wordt ons gegeven door het *Memorieboek der stadt Ghent*, waarin men op bl. 72 van het 2^e deel leest :

« Den VI September 1527 was blent Annekin, van Laerne,
 « ghewesen te biddene de scepenen up zynen knie verghiffen-
 « nesse, ende moeste daernaer commen totter weduwe Impins
 « up een schavaut, daer hij ghebonden stondt an eenen staeck
 « met zyn delict (*opschrift*) an zynen boeseme, ende wart
 « gegheeselt totten bloede, ende daernaer gheleet in de vanghe-
 « nesse.

« Den VIJ September was hem terzelver plaetse zyn haer
 « afgheberrent ende met een gloyende ijsere, cruus wijs, was
 « hij ghesluetelt op zyn cake, ende daernaer ghebannen drij
 « jaer in de stede te blijveme, en alle donderdaghe, een jaer
 « lanek, te gane ter St. Jans Sacramentprocessie, met eene
 « wassen kerse, omme dat hij verclaert hadde in de torture en
 « de exame, dat hij diversehe persoonen gherooft hadde met
 « waerseghene, ende hadde zyne ziele overghegheven den
 « viandt, omme dat hij hem helpen saude waerseghen. »

De man oefende het waarzeggen vermoedelijk uit nood, daar zijn bijnaam, « blent Annekin », doet denken aan onbekwaamheid om door arbeid in zijn bestaan te voorzien. Hij kwam er echter slecht van te huis, blijkens deze andere regelen uit gemeld *Memorieboek* (bl. 97 :)

« In dit scependom wart 't smaensdachs Sacramentsdach
« (1534), een blendt man, gheboren van Laerne, up tpellerijn
« ghestelt, up de Vischmaret, ende zijn haer afgheberrent ende
« sekeren tijdt daernaer onthoofd up de Veerleplaetse, ende
« datte omme tooverie ende waerseghijnghen, daeromme hij
« tot ander stonden tweemaal ghecorrigeert hadde gheweest. »

Ten tijde van Philip II was het getal tooveressen zoodanig aangegrocid, dat, ofschoon in verscheidene plaatsen, namelijk op het platte land, een aantal met hekserij besmette vrouwen op eigene belijdenissen ten vure waren veroordeeld geweest, het gerucht alom verspreid was dat er nog menigvuldige in verscheidene steden en dorpen zich schuil hielden. Nieuwe maatregelen werden derhalve genomen om de plaag uit te roeien; doch noch het edict van 20 Juli 1592, noch de eenige jaren daarna uitgevaardigde mandementen der aartshertogen, bleken bij machte te zijn om een einde te stellen aan den toestand, die eene nog grootere uitbreiding dreigde te nemen.

Het was vooral in het begin der jaren 1600 dat de tooverij te Laarne krachtdadig werd tegengewerkt. Een bundel daaromtrent gevoerde rechtsgedingen, voortkomende van het archief der voormalige vierschaar dezer gemeente, stelt ons in staat een aantal bijzonderheden te doen kennen omtrent de wijze, op welke de betichten voor die vierschaar behandeld werden. Ziehier vooreerst hoe men te dien tijde over het algemeen tot de onderzaging eener tooverheks overging.

Twee uren vóór het onderzoek bond men haar de handen, en na de haar bestemde spijs en drank te hebben gezegend, werd zij onder zorgvuldige bewaking gesteld.

Alvorens haar den halsband aan te doen, werd haar gevraagd of zij een duivelsteeken (*stigma diabolicum*) op zich droeg, en op

welke plaats? Zoo zij een ontkennend antwoord gaf, werd zij ontkleed en het haar afgesneden, ten einde het zoeken naar dit teeken te vergemakkelijken. Vond men het teeken, dan werd er beproefd of zij te dier plaatse gevoeliger was, hetgeen gewoonlijk geschiedde met eene speld, waarna men haar den halsband omsloeg, in bijwezen van eenen geneesheer en eenen geestelijke, die den duivel uit haar lijf jagen moest. In dezen toestand bleef de betichte zoo lang als de geneesheer haar sterk genoeg achtte om de pijnigingen uit te staan.

Indien zij de begeerte uitdrukte om gehoord te worden en inlichtingen te geven, dan vroeg men haar :

1° Wie haar in de tooverkunst onderwezen had? of 't hare moeder of hare grootmoeder was?

2° Waar, wanneer en op welke voorwaarde zij met den duivel een verbond had aangegaan? of zij dit verbond met haar handteeken bekrachtigd had? of de duivel ook het zijne gesteld, of wel het haar beloofd had?

3° Of zij haar doopsel, haar geloof, den Almachtigen God en onze Moeder de H. Kerk had afgezworen? of zij geene gesprekken of vleeschelijke betrekkingen met den duivel had gehad? wat zij er gezien had, en of ze nog andere tooveressen kende?

4° Wat zij voor hare betooveringen gebruikte en wat de duivel haar gegeven en beloofd had om menschen en dieren te betooveren? op welke plaats zij haar kruid, of welk ander voorwerp, waarmede zij zich bij hare betooveringen bediende, gelegd had, en waar het zich thans bevond? of zij geene andere menschen of dieren had betooverd? wie? waar? en wanneer?

5° Of zij geenen talisman bezat, *Galge-Jonk*(1) geheeten, en waar dit was? of zij de tooverkunst niet aan anderen onderwezen had?

Deze en dergelijke vragen werden de betichte gesteld naar

(1) *Galge-Jonk*, eene soort van padde, die elken dag met eenen druppel bloed van den tooveraar of tooveres werd gelaafd.

goeddunken der rechters, en zoo zij bekende, liet men haar gedurende vier-en-twintig uren rusten, terwijl men haar, in geval van loochening, den halsband omsloeg en andermaal op de pijnbank legde, totdat men haar volledige bekentenissen had afgedwongen.

Ziehier nu de antwoorden van eene dezer tooveressen, met name Joanna Callens, huisvrouw van Michiel de Coene, tijdens het onderzoek, waaraan men haar onderwierp in den avond van 20 September 1607 en volgenden dag, ten bijzijn van den heer van Laarne, zijnen baljuw, mannen en schepenen.

« Eerst ende alvoren heeft de voornoemde Johanne beleden
 « ende verkent dat den boosen viant, haeren boele, heetende
 « Lucifer, haer aldereerst anghecomē es ende gheopenbaert
 « heeft op Huesden heye, in den dieren tijt anno XV° LXXXVII,
 « in de ghedaente van eenen grooten volwassen manspersoon,
 « wesende een jonck gheselle, zonder baert, ghecleet int groene,
 « op zijn hooft hebbende een zwarte viercante mutse. Ten
 « welcken tijde zij gheweest hadde int landt van Aelst, ver-
 « nemende naer haeren man, die haer duer de benautheyt des
 « tyts ontgaen was, haer thuus ghelaten hebbende met twee
 « kinderen ende gheene middele omme met hemlieden te
 « leven, zoo dat zij dickmaels haer broot moeste gaen bidden
 « in 't landt van Waes; op weleke heye van Huesdene denzelven
 « haeren boele haer in de hant gaf vijf oft zes wortelkens, die
 « niet zeer lanck en waeren, wezende rootachtich van colluere,
 « zegghende tot haer : « alle die ghij daeraf zult gheven te
 « eten ofte dryncken, zullen sterfven. » Seght voorts dat hueren
 « man in den zelve dieren tyt haer diverschelyk hadde ver-
 « dreecht omme haer ghelt thebbene, dat zy niet en hadde, haer
 « afghenomen hebbende voor zyn vertrek al haere meubelen,
 « zoo lijnwact, lijfveke ende gaerene tot het maken van een stuk
 « lynwact, ende dat omme daermede zynen vader ende schoon-
 « moeder tonderhouden, omme dat zij om Godts wille niet gaen
 « en zouden, tweleke noch int laetste hemlieden gheschiet was ;
 « ende alsoo hueren voornoemden man weder thuys gekeert was
 « ende weder tsamen meenende in paeys ende ruste huus te
 « gaen houden, soo es den voornoemden boosen viant huer
 « daernaer menichmael ende ten diverschen stonden commen
 « tempteren ende quellen, haer altijt voor ooghen legghende
 « alle quaet te docne, twelek ghebuerde alle maenden oft zes
 « weken, wel diverschelyk zesse oft VII mael, bij nachte ende
 « daeghe, ende alzo denzelven boosen viant huer wel vijf oft

« zes jaeren continuelijck nemmermeer met vreden ofte ruste
 « en liet, heeft met hem bij bedwanck ende fortse moeten
 « vleeschelijck converseren... »

Op de tweede haar gestelde vraag antwoordde de gepijnigde

« dat zij int aencommen van den zelve boosen gheest heeft
 « verloochent huere Heere ende Godt, hetwelck huere uuten
 « grondt haers herten zeer hertelijck leet (was), biddende
 « daeromme Godt almachtich omme verghevenesse ende justi-
 « tie omme gracie, met redene mits dat zij sedert het overliden
 « van heer Jacob Bertram, pastoor deser prochie, nu gheleden
 « ontrent twee jaeren, wat tijt te vooren, duer hem haer bekeert
 « heeft van haer boosheyt, ende heeft den viant verloochent
 « ende verlaten, ende duer huere goeden inghele bekeert,
 « ende sedert dien tijt zeght noyt tooverie ofte quaet ghedaen
 « thebbene. »

Nu kwam het er op aan, te antwoorden op de vraag wie haar de « conste van tooverne » geleerd had, en dit was geweest, zegde zij, eene jonge dochter van St.-Amandsberg, die haar wijs had gemaakt dat men daartoe niets anders te doen had dan eenige stukskens van de gezegde wortels te werpen op de menschen of de dieren, welke zij betooveren wilde. Van dit middel bekende zij voorts meer dan eens te hebben gebruik gemaakt. Zoo had zij zich niet vergenoegd met door haar toovermiddel drie schapen van den boer Van Peteghem, het kalf van Gillis Vermeere en het veulen van Frans van Hoecke te doen sterven, maar verscheidene inwoners van Laarne en omliggende plaatsen bijna in 't graf te hebbengeholpen. Een paar bekentenissen van van dien aard zullen hier niet overbodig worden geacht.

« Kent van ghelijcke betoovert thebbene Claerken, d'huys-
 « vrouwe van Pieter Bracke, mette voornoemde wortelkens,
 « daermede zij haer streck an huere arm, 't welck wel leden
 « es drije jaeren, zoo zij tsamen van Ghendt quamen, ende dat
 « int overgheven van zeker schoens, die zij tzelve Claercken
 « hadde helpen draeghen, twelek gheschiedde ontrent den
 « Colek, van welck strijkende tzelve Claerken zeer cranck te
 « bedde ghelegghen heeft, welke tooverie zij zeght voornoemde
 « Claercken wederomme afghenomen thebbene, met haer
 « wederomme ghestreken thebbene mette zelve wortelkens. »

« Kent van ghelijcke betoovert thebbene de vier ofte vijf

« kinderkins van Daneel de Wilde, teleker reyse zoo wanneer
 « zij als vroeuvrouwe dezelve naer de gheboorte ghewasschen
 « hadde, dezelve alsdan strijkende mette zelve wortelkens,
 « danof zij nu noch ter tijt zijn ghelijk Laserus; seght tzelve
 « ghedaen te iebbene uut haat ende nijdt, die zij drouch totten
 « zelve Daneel, die haer altijt verweet dat zij een tooveresse
 « was. »

Verders kwam de vrouw De Coene tot de bekentenis dat zij
 meermaals, in 't midden van den nacht, met meer andere too-
 veressen, daartoe door den boozen geest onweerstaanbaar
 aangetrokken, ter vergaderingen was geweest, onder andere eens
 vóór de woning van Joost Hanskens, op eenen berg, alwaar eene
 danspartij plaats had, « hebbende zij een croone op thoost, die
 « den viant, hueren boele, haer op thoost zette en wederom
 « afnam, als den dans ghedaen was. » Ter plaatsen van die bijeen-
 komsten, nu eens hier, dan elders, stond de tafel telkens gedekt
 met allerhande spijsen en dranken, en werd er gewoonlijk een
 uur lang gebanketteerd, waarna iedere tooveres verplicht was
 den duivel hulde te bewijzen door — « zijn achterste » te kussen!

Haar ten slotte gevraagd hebbende « hoe ende in wat manie-
 « ren dat zij ten heleggen Sacramente ghegaen heeft binnen den
 « tijdt vande zelve huere dolinghe, » was hare antwoord dat zij
 de H. Hostie telkens uit haren mond nam en deze, te huis
 gekomen zijnde, tot poeder stampte, hetwelk zij vervolgens in
 het water wierp, meenende dit daardoor te « ghebenedijden. »
 Zij had dit gedaan, zegde zij, omdat de booze vijand, « hueren
 boele, » het haar alzo met geweld en bedreigingen geboden
 had, « biddende Godt Almachtich omme verghevenesse, Maria
 « ende dat hemelsche ghezelschap omme hulpe ende adsistentie,
 « ende heere ende wet omme gratie. »

Eene andere met tooverij beschuldigde vrouw van Laarne,
 genaamd Paschijne Neyts, echtgenoot van Pieter Tweecruys,
 evenals de voorgaande op de pijnbank gesteld, was den boozen
 geest, of den duivel, het eerst tegengekomen in de gedaante van
 een kalf, terwijl zij op weg was naar de woning van zekeren
 Michiel Schepens, om er hare ziekelijke dochter te gaan bezoe-

ken. De droes, gelijk eertijds de slang in het paradijs, wist haar zoodanig te bekoren en te bepraten, dat hij haar weldra heel en gansch in zijne macht had. Het waren ditmaal geene wortelkens, welke hij haar aanbood, maar wel een appel, dien zij op zijn bevel in den zak van haren voorschoot stak, en waarmede zij menschen en dieren kon betooveren. Nauwelijks ten huize van voornoemden Schepens aangekomen, gaf zij er aan dezès vrouw een stuk van, met dit gevolg dat deze laatste onmiddellijk ziek werd en, na groote pijnen en smarten te hebben onderstaan, ten grave daalde. Wat de duivel verder met haar verrichtte, hoe zij ter nachtvergaderingen trok en wat er aldaar wonderbaars voorviel, is in het hieronder medegedeelde vonnis te lezen(1).

(1) « Omme dieswille dat ghij, Paesschijne Neyts, s^r Pauwels, huysvrouwe van Pieter Tweecruys, ofte zoo ghij anders ghenaeemt ofte bijghenaempt zijt, u zoo verre hebt vergeten als dat ghij, verlaetende Godt almachtich, uwen Heere ende Scheppere, ende aenhanghende den duyvel vander hellen, vijandt van 't menschelijck gheslachte, die hem bij u heeft gheopenbaert over eenighe jaeren in de ghedaente van een calf, zoo ghij te weghe waert naer den huise van Michiel Schepens, om u dochterken, aldaer dienende, te gaen bezoucken in haere zieckte, haer mede draeghende eenige appelen ende een pinte biers, als wanneer ghij van den voorn. boosen vijandt in de voorn. ghedaente aenveert hebt eenen appel, denwelcken ghij tzijnen bevele hebt ghesteken jeghens uwen buyck ofte voorschoot, ende bij zijnen bedwinghene hebt dien ghepresenteert bij Janneken Scheers, huysvrouwe van den voorn. Michiel Schepens, dewelcke danof gheeten hebbende, is corts daernaer zieck bedeghen ende naer groote elende ende miserie deser werelt overleden, altijd claegende ende te kennen gevende haer tzelve ende metten voorn. appel ghedaen gheweest thebbene; zoo ghij oock daernaer, uwen man absent sijnde, als soldaet in de benden van ordonnantien voor de stede van Oostende, ende ghij droevich zijnde ende mistroostich ten opsiene van uwen last van kinderen ende verlies van uwe tijdelijke goederen, hebt denzelve boosen vijandt zienelijck bij u laeten comen in de voors. ghedaente van een calf, daer ghij in u bedde laecht, hij hebbende eene stemme van een manspersoon, hem segghende ghenaeemt te zijne *Hans drinckt uyte*, ende u vertroostende, belovende dat hij u wel duer helpen zoude ende geen ghebreck laeten lijden, u laetende tenzelve tijde van hem in de voors. ghedaente vleeschelijck bekennen, denwelcken oock u gheteekent heeft achter op u rechte heupe ende elders, ende hebt oock tzijnder persuasien, verzæckende Godt almachtich, uwen Schepper ende verlosser, den voors. boosen vijandt anghezworen ende van hem ontfanghen zeker poercken, in een groen doecxken, twelcke ghij daernaer an zekere uwe complice hebt overghelevert, zoo ghij oock

Nog meer andere heksenprocessen zouden uit het aangehaalde tijdstip zijn aan te halen; wij meenen echter die niet verder te moeten ontleden, ons bepalende bij de vermelding dat er toen alzoo voor het minst een twaalftal van tooverij beschuldigten voor de vierschaar werden gebracht, wier vonnis zonder uitzondering luidde : levend verbrand te worden.

Vooraleer de vonnissen te vellen riep men te Laarne, zooals elders, het oordeel in van bekwame rechtsgeleerden, en ziehier een hunner daaromtrent afgeleverde adviezen :

« Ghezien by de onderschrevene gheconsulteerde d'informa-
tien gehouden by mannen ende schepenen van de heereclyck-

metten voorz. uwen boele tot twee stonden gheweest hebt bij nachte in de vergaedinghe vande voors. boose geesten, omtrent den hove van Willem de Moerloose, te Calckene, ende aldaer, naer dat ghij hem homaige haddet ghedaen ende offerande, al cruypende, cussende zijn hersgat, hebt u andermael bij den voorn. boele laeten bekennen. Ende bovendien hebt ghij oock betoovert den persoon van Jacques Clauwaert, enape vanden baillu deser prochie, met hem over eynde te steken duer rade vanden voorn. uwen boele, omdat hij Jacques in den avont, ghij ende zeker ander vrouwe persoon, in gheschille zijnde, quam om vlieren te scheeren, hebbende hem ooc tzedert ghegheven zekeren boucquey coucke bij laste vanden voorn. boosen viand, hebbende daerop alvoren poercken ghestroeyt, van welek aenraecken ofte steken ende eten vanden voorn. boucquey coucke de voorn. Jacques langhen tijt heeft ghequollen ende miserabel zieck gheleghen, hoewel ghij mainteniert hem duernaer met andren boucquey coucke ende poercken thebben ghenesen, zijnde bovendien ghij over vele jaeren berucht gheweest van 't voors. abominabel crim van tooverije, zoo van alt gone voorschreven mannen van leene ende schepenen vanden leenhove ende heerelijchede van Laerne volcomentlijk is ghebleken, zoowel bij uwe eyghen confessie ende verlijdt, in torture, als daer buyten, ende daernaer in behoerlijken tijde gheratificeert ende andersins den rechte omme ghenoeghen, wesende al gruwelijke ende abominable stucken ende faicten, niet lijdelijk zonder condigne straffe ende punitie, anderen ten exempele. Daeromme zoo cyst dat mannen ende schepenen voornoempt, hierop gehadt hebbende tadvijs vanden gheleerden ghecomitteert bij mijnen heeren vanden Raede in Vlaenderen, bij laste vande aertshertoghen, onsen gheduchten heeren ende princen, recht doende, condempneren u gheexecuteert te worden metten viere, zo datter de doot naer volcht, verclaerende al u goedt, tzij leen, erfve ofte catheyl, waert ghestaen ofte gheleghen es, gheconfisqueert sheeren profijte, de costen ende misen van justicie alvooren afgetrocken. »

(*Staatsarchief te Gent. — Archief van Laarne*).

heyt van Laerne, ten laste van Joozyne Colis, huysvrouwe van Marten de Wullemaeckere, ghevanghene om terim van tooverye, mitsgaders 't examen ende verlydt by de voornoemde Joosyne zoo in torture als daer buyten diverschelyck ghedaen, merkeleyck oock binnen XXIII uren naer de voors. torture, ende op alles gelet, 't advys is te wysen ende de voornoemde Joosyne ghevanghene te condemneren gheexecuteerd te worden metten viere, zoo datter de doot naer volecht, verclaerende al haere goedynghen, tsy leen, erfve ofte catheyl, waar tselve ghestaen ende gheleghen is, gheconfisqueert sheeren profyte. Actum den VII^{en} September 1607 (1). »

Thans nog wijst men te Laarne de plaats aan, namelijk op het Zand, waar de tooveressen verbrand werden (2), gelijk men ten kasteele nog de kerkers ziet, waar de misdadigers van alle slag werden opgesloten.

En nu een woord over dit kasteel.

Naar de getuigenis van deskundigen is het slot van Laarne een der merkwaardigste overblijfselen uit de middeleeuwen. Het bevindt zich ten westen van de dorpsplaats, rechtover den voorgevel van de kerk, waar eene driedubbele dreef, met lommerrijke beukenboomen beplant, heen geleidt. Op het uiteinde dezer dreef, een achttal minuten gaans lang, treft men eene driehoekige plaats aan, insgelijks met boomen bezet, en waarvan de overkant bezoomd is door eenen breeden voorwal, waarover eene brug met twee bogen u op het voorplein van het kasteel brengt. Ter rechter en ter linker zijde van dit plein, afgesloten door eenen muur, waarin schietgaten zijn uitgespaard, bemerkt men een viertal gebouwen van de XVIIe eeuw, welke eertijds tot verblijf strekten van knechten en bedienden, waaronder datgene van den kapelaan, alsook voor bergplaatsen van

(1) Archief der voormalige vierschaar van Laarne, in 't Staatsarchief te Gent.

(2) « Te Laarne op het Zand
Zijn de tooveressen verbrand, »
spreekwoord, ons in den tijd medegedeeld door Dr SNELLAERT.

rijtuigen, stallingen, schuren en dergelijke. Van hier eerst komt men in het slot over eene brug met drie bogen, liggende over eene gracht, die het geheele kasteelbeluik omringt en hier niet minder dan 60 voet breed is.

Het kasteel, van deze zijde gezien, geeft bij den eersten oogopslag te kennen dat men zich niet vóór het oorspronkelijk gedeelte des gebouws bevindt. Om 't in zijne volle middel-eeuwsche gedaante het best te bewonderen moet men den weg opslaan naar den Eckhoek, vanwaar het log gevaarte een indrukwekkend voorkomen heeft⁽¹⁾ en den geest naar lang vervlogen tijden terugvoert.

Volgens PH. BLOMMAERT behooren de oudste bouwingen dezes kasteels tot de XIIIe en wellicht tot de XIIe eeuw. Zij ondergingen op verschillende tijdstippen min of meer groote veranderingen, onder welke die van omtrent het midden der XVIIe eeuw de voornaamste zijn. Oorspronkelijk was de ingang langs den tegenovergestelden kant van waar hij nu is, en kwam men langs de poort, naar den weg van Melle uitleidende, op het voorhof, dat sedertdien in boomgaard en lochting werd veranderd en nu voor zaailand wordt gebruikt. Dit vierkantig beluik was omsloten met grachten en wallen, die nog gedeeltelijk bestaan, en in oorlogstijd met houten paalwerk bekleed werden.

Het kasteel, in vijfhoekigen vorm, bevindt zich te midden van een vlak veld en is, zooals wij zegden, met breede en diepe grachten omgeven, welke altijd vol water staan. Eene houten brug leidde van het voorhof naar het wachthuis (*corps de garde*). De deur, ter hoogte van 12 voet boven den grond, is thans toegemetseld, maar men onderscheidt er nog zeer goed den spitsbogigen vorm van.

Het binnenbeluik of het kasteelhof is gansch onregelmatig en meet 70 voet breedte op eene lengte van 80 voet. Binnen

(1) Zie de teekening van deze zijde des kasteels in JAN BROECKAERT 's *Geschiedenis van Wetteren* enz. bl. 255.

den omtrek bevinden zich de slottoren, de aanpalende gebouwen en drie ronde torens, welke meer of min in de omtrekmuren vast staan. Deze muren hebben, ter hoogte van 8 voet boven den grond, gaanderijen, die bij middel van deuren in gemeenschap zijn met de torens en het wachthuis, en van welke de krijgslieden hunne schichten door de er in uitgespaarde schietgaten naar den vijand konden werpen.

De slottoren of *donjon*(1), een vierkantig gebouw, met rechte schoormuren voorzien en op de vier hoeken met kleine torentjes bekroond, staat ten noorden des kasteelshof, tusschen twee der hoogergenoemde ronde torens, tegen welke andere aanzienlijke gebouwen zich verheffen. Het westertorentje van den *donjon* bevat den trap, langs waar men het toppunt van dit gedeelte des gebouws kan bereiken. Deze hoofdtoren is 60 voet boven de kroonlijst hoog, en op elke zijde 20 voet breed. De binnenplaatsen van het eerste verdiep dezes torens, alsmede de andere torens, zijn flauw verlicht; de dag kan er slechts langs smalle gaten en deurkens binnendringen. Het eerste verdiep bevat nog de oude bidkapel, welker muren met goudleer bekleed zijn; het groote venster, dat op de gracht uitkomt, is van de XVIIe eeuw.

Op het eerste verdiep is eene ruime zaal, vanwaar men in de zijtorens treedt, die het hoog gerecht lang tot kerkers dienden. Op eene hoogte van 20 voet is eene gaanderij, waar certijds de schietgaten bestonden.

De gebouwen tusschen den slot- en den noordertoren, alsook degene naar den westertoren, zijn zoo oud als de slottoren zelf,

(1) Het prætorium der Romeinsche legerplaatsen had de gedaante van eenen, meest vierkanten, grooten toren, in welken de gouverneur zijne woonplaats had. Deze soort van citadel, die reeds zeer aanzienlijk moest zijn in de sterkten van de IIIe en IVe eeuw, werd het voornaamste en belangrijkste deel der kasteelen. 't Is deze toren, dien wij kennen onder den naam van *donjon*. Men weet dat de *donjon* eene groote rol speelt in de middeleeuwsche oorlogen (*Cours d'antiquités monumentales*, par M. DE CAUMONT, V, 17). — Zie ook over de beteekenis van het woord *donjon* het artikel van den major Loys, in de *Bijdragen der Gazette van Gend*, 1858, N° XVIII.

en van middelmatig grooten arduinsteen. De voorgevel echter des gebouws tussehen den hoofd- en den westertoren schijnt in de XVe eeuw vernieuwd; denkelijk is de inwendige verdeeling toen ter tijde veranderd geworden. De groote voorgevel, naast het voorhof ten oosten, dagteekent, zooals wij hooger zegden, slechts van de XVIIe eeuw.

De drie XIII^eeeuwsche omvangtorens hebben denzelfden vorm, hoogte en verdeeling. Zij zijn rond, hebben eene doorsnede van 6 voet, en zijn tot aan de schietgaten 45 voet hoog. Elke toren heeft drie verdiepingen, het grondverdiep er onder begrepen, waarvan elke maar eene gewelfde kamer bevat. De onderste plaats is niet dan door slagdeuren verlicht; de tweede heeft twee vierkante vensters, en rechtover de ingangdeur bevond zich de deur, door welke men op de borstwering des buitenmuurs ging. De plaats des derden of laatsten verdieps is met een achthoekig spitzuilvormig gewelf overdekt. Van deze plaats begeeft men zich op het kanteel, dat met een leidak voorzien is. Dit deel is, evenals de toren, van hardsteen. Aan elken toren is een kleinere vast, hebbende eenen wenteltrap van 2 $\frac{1}{2}$ voet doorsnede(1).

In de zaal des eersten verdieps van den westertoren berusten de handvesten des kasteels(2), en in den toren ten zuiden

(1) PH. BLOMMAERT, *Château de Laerne*, in den *Messenger des sciences historiques*, 1838.

(2) De archieven van het kasteel van Laerne (schreef PH. BLOMMAERT in 1838) maken eene alleszins kostbare verzameling uit; zij behelzen belangrijke charters, voornamelijk die, welke betrekking hebben tot de familie van Vilsteren, waarvan eenige zelfs tot de XIIIe en XIVe eeuw opklimmen. Men vond er onder andere :

Copie des lettres de Son Excellence et de Messieurs des Finances du Roy, notre Sire, envoyées à Chrestien de Hase, conseiller de Sa Majesté, et son receveur général de Cassel et de Bois-de-Nieppe. Dit register (Fransch en Spaansch) werd geschreven omtrent het einde der XVIe en in het begin der XVIIe eeuw. Het meerendeel van de er in overgeschrevene brieven zijn betrekkelijk tot de gekeude belastingen van den tienden en twintigsten penning, ingesteld ter oorzake der religieberoerten, en voor de indijking der overstroomde polders. Deze verzameling loopt van 1566 tot 1620. Eenige

bewaarde men tot voor weinige jaren de archieven van de griffie der heerlijkheid, heden te Gent in het Staatsarchief nedergelegd, doch waarvan de oudste registers maar van het laatste der XVIe eeuw dagteekenen. Voegen wij er bij dat eene der benedenzalen des kasteels, gelijkmede eene der slaapkamers op het eerste verdiep, met prachtige oude tapijten zijn bekleed, eene jacht en andere heerlijke landschappen voorstellende, welke in een museum niet zouden misplaatst zijn.

Tusschen de kerk en het kasteel strekte zich het lustbosch met het konijnenperk uit, grootendeels in bouwland veranderd en nog onder den naam van *Warande* bekend, terwijl thans nog, ten westen van het slot, eene met dreven doorsneden boschage wordt aangetroffen, overblijfsel van een grooter woud, dat in de middeleeuwen schier geheel de vlakte tusschen Laarne en Heusden besloeg en eene wildrijke jacht uitmaakte.

De geschiedschrijver LINDANUS haalt eene acte aan van het jaar 1562, bij welke Geeraard van Massemen den graaf van Vlaanderen het recht erkent, het slot met zijn krijgsvolk te beleggen⁽¹⁾. Wij zullen verder zien hoe het kasteel zijn

oorspronkelijke stukken, geteekend *d'Overloop*, zijn er tusschen gemengd. Men vindt er ook het aandeel in der dekenijen en pastorijen van Vlaanderen, en het kerkelijk hulpgeld door den paus Paul III in 1542 bevolen, alsmede eenige kopijen van brieven des hertogen van Alva.

Oude charters aangaande J. Cristien Belle, van de XIVe eeuw, op perkament en op papier.

Papieren en titels van edeldom.

Genealogie der heeren van Holland, namelijk der familie van Arekel, der jaren 1100 en 1200.

Het voornaamste register draagt voor opschrift: *Compte d'Antoine Van den Berghe, secrétaire et receveur des exploits privés et consaulx du Roy des deniers par luy reçus et payés à cause des biens meubles échus à Sa Majesté, par droit de confiscation, à raison des troubles advenus en la ville de Malines et ce pour le temps encouru depuis le XLIXe jour de Novembre XVe soixante sept, jusques au dernier jour de Juing soixante dix.* — De beknopte inhoud dezes registers is vermeld in den 9^{en} *Bulletin de l'Académie des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles* (Séance du 6 octobre 1858.)

(1) « Promittit pro se et suis heredibus comiti Flandriae ejusque successoribus Flandriae comitibus eorumque hominibus, principis diploma aut

aandeel in de algemeene geschiedenis heeft geleverd. Zeggen wij hier alleenlijk nog dat het sedert bijna eene halve eeuw door de edele familie de Ribaucourt niet meer bewoond wordt, en voegen wij er den wensch bij het eenmaal, naar het voorbeeld van den eigenaar des kasteels van Odonk, te St.-Martens-Learne, in zijne oorspronkelijke gedaante te zien hersteld worden.

Onder de te Laarne ingeslotene leenen, afhingende van de heerlijkheid van Wetteren, noemen wij :

1. Het *leen ten Wijngaarde*, ter wijk Ertbuur, « daer men het heet *den grooten ende cleenen Perrick*, » in 1573 't eigendom van Jan de Vos, in de XVIIe eeuw van Anna Donaes, dochter van Joost, en in de volgende eeuw van de familie Balde, onder andere van Gisleen-Frans Balde, gehuwd met Maria-Antonia de Giey; Joris-Jozef Balde, hun zoon, geboren in 1689, echtgenoot van Maria-Izabella della Faille; Gisleen-Joris Balde, zoon der voren- genoemden, die evenals zijn vader gedurende verscheidene jaren van 'tGentsche magistraat deel maakte, en laatstelijk van Josepha-Maria-Cornelia Balde, door wier huwelijk met Jan-Baptist-Desidcer-Jacob van Pottelsberghe het leengoed tot den huidigen dage in dezee familie is gebleven (1). Luidens het denombrement der heerlijkheid van Wetteren hingen er van dit leen vijf « manschappen » af, waartoe ook behoorde eene heerlijke rente van éen maat koorn 's jaars, benevens zekere penningrenten, « streckende op diverse gronden die men van den zelven leene houdende es, met zulcken coop ende heerlicheide als mijnen heere heeft vande gronden, die men van hem houdt naer uytwijzen den chartere, danof zijnde, staende tzelve leen ter

litteras ferentibus, suae arcis Laernae copiam facere, eumque et ejus delegatos sive armati sint, sive inermes in praedictam arcem admittere, quoties eumque a dicto comite ejusque heredibus requisitam fuerit ».

(1) De heeren Balde woonden in de verledene eeuw op hun buitengoed te Wetteren, Overschelde.

trouwe ende waerhede zijnen voornoemden gherechten heere teenen vullen reliefve van thien ponden parisis ende XX sch. par. van camerlinckghelde, ofte de beste vrome van drien, ende int verwandelen bij coope den thienden penninck, relief ende camerlinckghelt. »

2. Het *leen de Cattenheye*, aan dezelfde familie Balde toebehoord hebbende.

5. Het *leen ter Most*, aldus genoemd, zegt LINDANUS, naar het oud geslacht van der Most, in de XVIIe en in de eerste helft der XVIIIe eeuw 't eigendom van de edele familie Nieulant, en in 1758 van jonkheer van der Meersche, heer van Berlare. Dit goed, eertijds gehouden van 't leenhof van Dendermonde, was onder zaailand, bosch en warande ongeveer 10 bunder groot en lag insgelijks op Ertbuur, in de nabijheid van het hof genaamd den *Belderik*.

Wat de tiende van Ertbuur betreft, insgelijks een leen van de heerlijkheid van Wetteren, dit stond « t'eenen peerdendienste op 's heeren coste ende heervaerden, gheldende sjaers dry mudden rogge, daeraf telooster van Nieuwenbossche, tot Ghendt, bedraegt een mudde; ende dandere twee deelen houden sy in pachte van teloostere van St. Nicolaes ten Bossche ende vanden prochiepape van Heusden. »

De tienden werden te Laarne geheven door de abdij van St.-Nicolaas-ten Bossche in Picardië, het Ste-Pharaïldekapittel en de abdij van Boudeloo, te Gent, het kapitel der O.-L.-Vrouwkerk te Dendermonde, de kerk en den H.-Geestdich van Laarne en den kapelaan van het kasteel.

Wij zegden hooger dat de wijk Ertbuur tot in het begin der tegenwoordige eeuw deel maakte van Wetteren. De er gevestigde laten hingen dan ook af van het bestuur dier gemeente, hetgeen, uit hoofde hunner verafgelegenheid van Wetteren, tot herhaalde klachten en moeilijkheden aanleiding gaf. Zoolang de feodaliteit bestond, was er hier echter niets aan te doen; doch eens deze afgeschaff, wendden Laarne, Destelbergen en Heusden

pogingen aan om gezegde wijk, eene uitgestrektheid bevattende van 420 hectaren, bij hun grondgebied te mogen inlijven. Wij zullen in onze geschiedenis van Wetteren zien welke maatregelen er genomen werden om aan deze vraag gevolg te geven.

Vergeeten wij niet te melden dat er oudtijds ook eene familie met den naam dezes dorps bestond. *Boidekinus van Larne* komt als getuige voor in eene charter van den 5 Mei 1220, waarbij Gijzelbrecht van Zottegem eenen eigendom tusschen Velzeke en Elene aan het huis van Pitzenburg afstaat. Een *Jan van Laerne* was in 1551 schepene van gedeele te Gent, en een *Boudewijn van Laerne* in 1548 gouverneur en ruwaart der genoemde stad, voerende in zijn wapenschild, volgens L'ESPINOY : *d'or à la bordure de sable au lion de gueules*.

Het oud wapen der heerlijkheid van Laerne : *d'or, liseré de sable, au lion de gueules, l'écu supporté par deux lions d'or et sommé d'un bonnet de baron*, werd der gemeente opnieuw toegerekend bij koninklijk besluit van 25 Februari 1868.

In 't gemeentehuis, een gebouw van de verledene eeuw, zijn weinig oude handvesten aanwezig : de doopregisters en die der sterfgevallen en huwelijken dagteekenen er van 1594.

Baljuws van Laerne.

Jan Coelins	1427
.
Jan de Schepene	1498
Jan de Mol	1515
Jacob de Commere.	1522
.
Elooi de Schepene	1554
.

LAARNE.

Elooi van Ruteghem	1591
Jan Schepens	1605
.
Jan de Keysere.	1679
.
Jan Clauwaert	1777
Jan-Frans Bauwens	179*

Burgemeesters.

Jan van Mossevelde	1801
K.-J.-Fr.-G. Vilain XIII	1808
J.-B. Rombauts.	1808
Karel Rooman-de Block	1815
Hippoliet Rooman	1818
P.-J.-J. Christijn, graaf van Ribaucourt	1825
Jacob-Frans Peeters	1836
Antoon-Benedict Droesbeke	1837
August Walrave	1843
Urbaan Walrave	1888

IV.

GESCHIEDENIS. — De aanwezigheid van een kasteel te dezer plaats is oorzaak geweest dat Laarne, meer dan andere daar van onvoorziene gemeenten, gedurende de middeleeuwen weleens het schouwtooneel was van gewichtige, doch weinig benijdbare gebeurtenissen. Het valt nochtans te betreuren dat de kronieken ons zoo weinig daarvan hebben meegedeeld en dat er voor den lateren geschiedschrijver geene genoegzame stof bestaat om over enkele gebeurtenissen uit te weiden; doch wat ons bekend

is verdient in allen gevalle der vergetelheid te worden ontrukkt en als eene geringe bijdrage tot de algemeene landshistorie te worden opgenomen.

Het eerste beschreven feit, waarvan Laarne getuige was, dagteekent van 1382, toen de Gentenaren, zooals men weet, overhoop lagen met hunnen vorst, den geldverspillenden en tot zijn nadeel Franschgezinden Lodewijk van Male. Uit het hiervoren medegedeelde uittreksel eener charter van 1362 hebben wij gezien dat de toenmalige heer dezes dorps aan den graaf van Vlaanderen de toestemming had verleend om zijn kasteel met krijgslieden te bezetten. De Gentenaars lieten zich echter door deze en andere tegen hen gerichte maatregelen niet verschrikken en zouden ten eerstgemelden jare, het land door, kleine maar wel uitgeruste legerbenden, om de sloten, wier eigenaars het met den graaf hielden, te overweldigen. Zoo kwamen zij den 22 September vóór dat van Laarne, hetwelk zij na een hardnekkig gevecht innamen en aan de vlammen overleverden. De kosten van dezen tocht, aangevoerd door de schepenen Jan de Meester, Gillis de Sterke, Jan Velenen en anderen, bedroegen 52 schellingen 8 deniers 20 grooten, waaronder eene som van 8 schellingen voor drie tonnen bier, die er gedronken werden. Jaak tSammel bracht er de banier der stad Gent(1).

In 1385 was het kasteel nog immer in de macht der Gentsche

(1) « *Vande reyse te Laerne, doe ment verberrende, smaendachs XXII daghe in Spelmaent.*

« Scepenen Jan de Meester, Gillis de Sterke, Jan Velenen, over de porterie, Jan van Meelaer, deken, Heinr. van Audenarde, over de weverie, Lievin vander Erloe, van harer lieden perdehuere ende costen van 1 daghe, XXXIII s. gr.

« Jtem Jacop tSammel, die der stede baniere voerde, XX gr.

« Jtem scutters Jacop de Stoverre, banierdraghere, Jan van der Brugghe, Lievin diet al doet, costende ele XII gr. sdaghes, ende XVI scutteren ele VIII gr. sdaghes, comt hare soudeye van 1 daghe, XIII s. VIII d.

« Jtem Lievin Dul'aert van III vaten biers die daer ghedronken waren, VIII s. »
(*Stadsrekening van Gent, 1382-1385.*)

gemeente; immers wij lezen bij DESPARS dat « Mer Jan van Borsele zijne gendsche garnisoenen zant binnen Schendelbeke, Ninive (Ninove), Deijnse, Nevele, Overmeere, Waerschot, Woestijne, Hansbeke, Saemslacht, Moere, Peerboome, *Larne*, ende elders. »

Tijdens den opstand der Gentenaars tegen Philip den Goede werd het slot van Laarne, zoowel als de kasteelen van Gaver, Poeke en Schendelbeke, door de Witte Kaproenen andermaal ingenomen. Men was zelfs van beraad of het van stadswege zoude bezet of ten gronde vernietigd worden. Dit laatste echter geschiedde niet⁽¹⁾. Eenige dagen daarnatrok de graaf van St.-Pol, aanvoerder van het hertoglijk leger, over de Schelde te Wetteren, en vandaar naar Laarne, om er de Witte Kaproenen uit het slot te jagen; hij leed er evenwel eene schandelijke nederlaag: meer dan 20 der zijnen sneuvelden in de schermutseling, welke door het *Dagboek der Gentsche Collatie* volgenderwijze wordt kenbaar gemaakt:

« Jtem 's donderdaeghs den VI^{en} dach derzelve maent (Hooimaand 1452) troc Jacop Meeussone metten Yngelschen te peerde ende andere voetghanghers uute, daden eene sprincreyse omtrent Laerne, daer dat bleven wel XXII van 's princen lieden, uuten welken tsprincen lieden, zoo wel tgroote heer te Laerne als andere, de vlucht namen tot in Dendermonde. »

Den 16 December deszelfden jaars werd Dirk van Schoonbrouck, kapitein der St.-Jacobsparochie te Gent, alhier met zijne mannen overgekomen, door een tweehonderdtal Picardische ruiters onverhoeds aangevallen, doch het gelukte hem, « midts zijnder behendicheit », te ontkomen, eenen enkelen

(1) « Tsmacendachs, den XIX dach der voorscreven maent (Juni) waren vergadert de coninestavelen ende het volc om andwoorde te maken up de naervolghende poynten: Jtem van mer Boudin sVos casteele te Laerne, oft men wille mannen (*bemannen, bezetten*) vander stede weghe oft afbrecken, welek dat zij bij eyst te vreden, ende dat ele coninestavele brynghe zijn handelinghe vanden costen van Jacop Meeus, draghende VII st. den. allijne groote, eleken oppereconinestavele. »

gevangene, met name Pieter van Torre, in hunne handen achterlatende, dien zij naar Dendermonde medeleidden, alwaar hij evenwel later tegen twee Picardiërs werd uitgewisseld (1).

De tweede helft der XVIe eeuw was voor Laarne, gelijk voor de meeste steden en dorpen onzes lands, een tijdvak van diepe beproeving. Zoo lezen wij in het *Liber Memorialis*, ten jare 1576 opgesteld door den toenmaligen pastoor van Laarne, J.-B. HEIRMAN, thans pastoor-deken van Wetteren, dat in de maand Augustus 1578 de Geuzen van Gent naar deze gemeente kwamen, en er niet alleen de gebouwen der pastorij tot den grond toe afbrandden, maar ook de kerk volkomen leegplunderden en wat zij niet konden wegvoeren, of wat hun van te geringe waarde scheen, in stukken sloegen. Tot op het einde van 1579 was er hier dan ook geene hoegenaamde godsdienstoefening en moest de pastoor, Egidius Vermeire, zich schuil houden, wilde hij niet zijn leven in gevaar stellen (2). Als wij zeggen geene godsdienst-oefening dan bedriegen wij ons, dewijl het door de kerkrekening van laatstgemeld jaar bewezen schijnt dat de hervormde eeredienst er in de plaats werd uitgeoefend, alhoewel de schrijver der *Kerkhervorming in Vlaanderen*, wien wij, ja, vele inlichtingen over dat tijdvak te danken hebben, maar wien wij ook reeds meer dan éene leemte hebben aangewezen, er geene melding van maakt (2).

(1) DESPARS, *Cronijcke van den lande ende graefjscepe van Vlaenderen*, III, 507.

(2) « A^o 1578 et 1579 heretici everserunt templum et pastoralem domum prope Colek in Laerne...

« ... totten daeghen van threken van de kerken ende tverjaeghen vande gheestelicke in de jaeren XVe LXXVIII ende LXXIX.

« ... de priesteragie danof alle de huysen van de guesen ofte quatwilliche van Gendt te gronde verbrandt zijn. »

(*Novaelboeken, in 't Kerkarchief.*)

(2) « Item (betaald) den costere voor de leveringhe van diverse winen (*wijnen*) in den tijt vander *liberteyt*, met noch ander servituten die hem quaemen in den selven tijt vande *liberteyt van dienst*. »

(*Kerkrekening van 1579.*)

Tot overmaat van rampspoed had de gemeente gedurende dit beroerde tijdvak niet weinig overlast van de er heen- en weder-trekkende soldaten, onder andere, in de maand Februari 1579, toen zekere benden Franschen, onder het bevel van den colonel Corton, of Cotton, zich zoo onuitstaanbaar gedroegen dat de boeren van Laarne, geholpen door die van Overmere, hun geduld verloren, de baldadigen aanvielen en op de vlucht dreven(1).

Dat de hoofdman der Gentsche woelmakers, de beruchte Jan van Hembijse, in deze gebeurtenissen de hand gehad heeft en mogelijk nog meer ons onbekende baldadigheden zal hebben gedoogd, is op te maken uit zekere regels van den eventijdig opgestelden *Oorlof ofte Adieu*, luidende, onder andere :

« Adieu Bonifuet, mijnheere den ambassaduer,
wien ic te Laerne, naer mijn vermet,
duer Hans Moufmaf zochte te bringhen int ghetruer,
hoe wel dat drij van hu dienaers het doots rankuer
metten lijve, laen! dat moeste becoopen...
Adieu, schoon huuseken, Zwijnaerde ende Eecke beneven,
Windeke en Eersele, fray van ghestichte;
Laerne, Gavere ende Zotteghem verheven
daertoe Joos Stalins damonitie beschiete lichte,
met ghetalle, maete ende goede gewichte.... » (2).

Vier jaren daarna, in 1585, vielen de Geuzen andermaal in het dorp en staken er het huis Gods in brand, welke cuveldaad voor gevolg had dat de goddelijke dienst alweer voor geruimen tijd moest worden opgeschorst. Een ongeluk (zegt men) komt nooit alleen... En inderdaad, hier ten minste werd deze aloude

(1) « Betaelt joncheere Heindrick van Bilderbeke de somme van zeven ponden acht schellinghen vier penninghen grooten, te wetene... noch van den VI^{en} ende metten XI^{en} februarij 79 gevachiert metten heere van Exaerde, omme tappaiseren de troublen tdoe ter tijt wezende tusschen de drie compagnien vanden collonel Cotton ende die van Laerne ende Overmeere, als twee van zijne compagnien ghepilliert ende verjaecht hebbende... »

(Rekening der belastingen van 't Gentsche kwartier, Mei 1578-Mei 1579, in 't Rijksarchief te Brussel.)

(2) *Chronijcke van Ghendt* door JAN VAN DEN VIVERE, uitg. door FRANS DE POTTER, bl. 293-94.

spreek bewaarheid : de meeste handvesten der kerk geraakten hierbij voor immer verloren.

Ook in de tweede helft der volgende eeuw had Laarne zijn aandeel in de rampen, waarmede de Vlaamsche gewesten geteisterd werden. De Franschen leverden namelijk in den nacht van 7 October 1675 schier het geheele dorp aan de vlammen over, 't geen zij ook deden te Destelbergen, Heusden en Loochristi, en dit op eene zoo onbermhertige wijze, dat, naar de getuigenis der geschiedschrijvers, niet min dan 400 huizen, zonder de schuren en de stallingen te rekenen, in asch werden gelegd. Wat het dorp bovendien gedurende dit en de twintig volgende jaren in belastingen betaalde, ongeminderd de onophoudelijke krijgslagementen, waarmede het werd bezwaard of welke het te duren prijze afkocht, is bijna onberekenbaar. Alleen van 1 Maart 1694 tot 28 Februari 1696 bedroeg de schade, er door de Verbondenen aangericht, de voor dien tijd aanzienlijke som van 19,377 gulden 15 stuivers 6 deniers, terwijl het aandeel der gemeente in de belastingen, den lande van Dendermonde opgelegd van 1689 tot 1 Februari 1694, de nog belangrijker somme van ruim 46,646 gulden bedroeg. Is het wonder, herhalen wij hier nog eens, dat de inwoners schier tot den bedelzak waren gebracht en dat de meeste pachthoeven, door hunne eigenaars niet meer konden verhuurd worden en tot puin vervielen?

In 1790 nam de bevolking van Laarne een groot deel in de Patriottenomwenteling. Den 25 Maart, onder andere, had er eene plechtige godsdienstoefening in de kerk plaats voor de herstelling der door Jozef II afgeschafte broederschappen van St.-Macarius, van O.-L.-Vrouw en van het II.-Sacrament, aan welke plechtigheid de vrije jagers van het dorp, met hunne wapens, alsook een muziekkorps der Gentsche vrijwilligers, deel namen. Den 1 April daarna zong de geestelijkheid eene plechtige uitvaart voor de zielrust der gesneuvelde vaderlanders, terwijl de verschillende buurten des dorps gelijke missen deden zingen, met offer van waskaarsen en uitdeeling van brood aan de behoeftigen. — Het vaandel der vrije jagers dezer gemeente, met het

oog op de tijdsomstandigheden ingericht, verbeeldde langs den eenen kant het wapen des dorps en der baronie van Laarne, en langs den anderen het wapen van Vlaanderen. De gift, met welke Laarne's bevolking destijds den opstand tegen de willekeur van Jozef II steunde, beliep tot 250 gulden.

Uitwijzens eenen brief aan den toenmaligen bisschop van Gent had de pastoor van dien tijd, J.-B. Peeters, eenige moeilijkheden met sommige ingezetenen dezer gemeente, welke tegen de gezindheid van het overgrootste deel der bevolking het hoofd zouden hebben willen opsteken(1). Hij gelukte er echter in den

(1) Ziehier dezen brief, welken wij als eene schets van den toestand der gemoederen uit die dagen der mededeeling niet onwaardig achten :

« Expose avec toute soumission et respect à Votre Altesse le soussigné le plus humble de ses serviteurs, qu'étant requis il y a quelques jours à solemniser une fête par la célébration d'une messe dans son église paroissiale, le soussigné, tout murement considéré, s'est avisé de refuser la demande, quoiqu'elle lui fut réitérée avec menaces de la part de quelques sujets inquiets et remuants, mais en petit nombre. Et comme il pourrait arriver qu'ils s'adressassent à votre Altesse pour solliciter auprès d'elle des ordres exprès pour obliger le soussigné à satisfaire à leur requisition, il croirait manquer à ses devoirs envers Dieu et son Altesse, s'il ne prenait la respectueuse liberté d'instruire Votre Altesse de toute l'affaire, tant pour justifier son refus que pour mettre Votre Altesse à même de juger s'il conviendrait dans ces circonstances de permettre au soussigné de procéder à la célébration de cette messe.

« La paroisse de Laerne n'a été agitée d'aucun désordre pendant les troubles passés, les ouailles aiant été attentifs à la voix de leur premier pasteur, les exortant à la paix, à la concorde et à l'amour fraternel, et ces mêmes sentiments de charité réunis à l'obéissance n'ont cessé de les distinguer après que les Provinces Beligiques sont rentrées sous la domination de l'auguste maison d'Autriche, dans la personne de notre légitime souverain l'empereur et roi Léopold II, pour qui les paroissiens ne cessent de lever les mains aux cieux, afin d'attirer sur Sa Majesté toutes les bénédictions célestes dont la Providence a signalée les plus grands rois.

« Plut à Dieu qu'il fut permis au soussigné d'étendre ce véritable témoignage indistinctement à tous ses sujets ; mais il se trouve obligé malgré lui d'avouer qu'une partie de ses sujets en très petit nombre et qui ne monte pas à une vingtaine, la plupart sans aveu et de la lie du peuple, s'est distinguée dans les troubles passés par toutes sortes d'impiété, en décrivant et la religion et ses ministres ; en n'épargnant pas même, ce qui fait frémir, la personne de leur premier pasteur ; et ces mêmes personnes qui avaient voulu troubler la

vrde in zijne parochie te handhaven, doch beleefde weldra eenen nog moeilijkeren tijd, dien hij evenwel kloekmoedig het hoofd bood. Zoo stelde hij, in zijne hoedanigheid van deken der Dendermondsche christenheid, eene memorie op, onderteevend door al de geestelijken zijns gebieds, waarbij zij zich verzetteden

communauté pendant le révolution, ont cru que le moment pour assouvir leur haine était arrivé à l'entrée des troupes de Sa Majesté dans les Pays-Bas, et c'est depuis ce temps que quelques bons et très pacifiques citoyens ont été assaillis jusqu'à dans leurs propres demeures, la police qui dans ce moment n'est pas dans sa plus grande activité, croyant devoir dissimuler.

« Ce sont ces mêmes esprits inquiets et turbulents qui se voyant peu en nombre et voulant s'associer d'autres complices des paroisses circonvoisines pour grossir leur parti, se sont avisé du prétexte sacrilège d'une messe solennelle à laquelle ils avaient invité tout ce qui était décrié dans les environs, afin qu'étant rassemblé comme au synagogue de satan, ils auraient pu troubler, sans rien craindre, et avec plus d'éclat les bons et pacifiques citoyens, qui palirent et tremblèrent à la nouvelle de ce projet.

« C'est ensuite de cette conspiration qui m'était connue qu'ils se sont adressé au soussigné jeudi passé 3 du courant pour le presser à chanter cette messe le lundi suivant 9 du mois, tout cela à l'insu et malgré notre illustre et très noble seigneur le baron de Laerne et du magistrat de la dite paroisse. Cette circonstance me servit d'abord de prétexte du refus, dont le vrai et réel motif était uniquement le devoir de ma conscience qui ne paraissait pas me permettre de concourir en aucune façon à leurs méchants desseins et de donner par la célébration de cet auguste Mystère le signal d'un trouble et d'un désordre universel et peut-être des massacres qui en auraient été la suite. Aussi Dieu a-t-il paru vouloir seconder mes vues, les malintentionnés s'étant abstenu des démarches ultérieures, auprès de moi, me menaçant seulement d'avoir leur recours à Gand afin de se pourvoir des ordres précis pour me contraindre à satisfaire à leur demande. Mais rien ne leur a réussi, et de retour de Gand ils ne se sont plus présentés, et entretemps le jour fixé est écoulé et passé sans le moindre bruit, à la grande joie et satisfaction de M. le baron, du magistrat et de toute ma chère communauté.

« Mais comme il est certain dans ce moment que les malintentionnés font courir le bruit qui agite de nouveau la paroisse, que la fête n'est différée que pour le mardi prochain 15 du courant, et que peut-être ils seraient assez hardis pour s'adresser à Votre Altesse et d'extorquer par des faux exposés des ordres au soussigné de célébrer cette messe, c'est la raison pour laquelle le soussigné ose prendre la respectueuse liberté de mettre ce fidèle exposé sous les yeux de Votre Altesse, la priant très humblement considérer les motifs susdits, de ne pas permettre au soussigné de concourir à leurs desseins sacrilèges par la célébration d'un office quelconque, mais de le lui défendre expressément. C'est la grâce etc. »

(*Kerkarchief van Laarne.*)

tegen den eed van onderwerping aan de wetten der republiek en tegen de willekeurige maatregelen der Fransche commissarissen in België. Niet min krachtdadig verklaarde hij zich tegen den eed, dien men de priesters wilde opleggen, om welken tegenstand hij in de maand Juni 1792 aangehouden en naar het rasphuis van Gent vervoerd werd, vanwaar men hem naar Rochefort, en later naar 't eiland Rhé zond, dat hij eerst op 't einde van December 1799 verlaten mocht(1).

Middelerwijl, het dient niet verzwegen te worden, werd de herderlijke bediening te Laarne uitgeoefend door eenen beëdigden priester, met name Jozef Verberckmoes, gewezen Karmeliet (pater Daniël), 't geen oorzaak was dat de goederen van de kerk niet werden aangeslagen. Wel werden de voornaamste meubelen, onder andere de metalen kandelaar en het tafereel van het hoogaltaar, in openbare veiling gebracht, doch pater Daniël mocht zich vrij vertoonen en kon alles voor eenen spotprijs inkopen. Ook de pastorijgoederen, die niet tot akkerland gebracht, maar met boomen of struiken beplant waren, werden behouden (2).

In 1831, eindelijk, grepen er in deze gemeente tooneelen plaats, welke het bewijs opleveren hoezeer in de dagen eener omwenteling het volk tot buitensporigheid kan worden geleid. Het *Motje* was te dien tijde bewoond door zekeren heer Anthennis, van Gent, die zijne Hollandschgezindheid voor niemand verborg, doch voor het overige een braaf, gemoedelijk burger. Dit was voor sommige heethoofden genoeg om het volk tegen hem op te ruien, met dit gevolg, dat een aantal schiptrekkers en pijnders van Wetteren en Kalken, geholpen door eenige lieden van Laarne, den 5 April des gemelden jaars naar het *Motje* trokken, er het buitengoed geheel en al uitplunderden en den

(1) J.-B. VAN BAEVEGHEM, *Hel Martelaersboek of heldhaftig gedrag der Belgische geestelijkheid*, bl. 358.

(2) *Liber Memorialis*, bl. 88.

heer Antheunis, onder allerlei smaad en mishandeling, naar Wetteren sleurden, alwaar 't hun inzicht was hem aan den vrijheidsboom ter groote Markt op te hangen. Zij werden in dit boos opzet evenwel te gelukkiger ure verhinderd(1).

V.

KERK VAN LAARNE. — Van wanneer de oorspronkelijke kerk dezer gemeente dagteekende is met geene zekerheid op te geven. Vermoedelijk bestond zij reeds in de IXe of de X^e eeuw, terwijl het in allen gevalle zeker is dat de HH. Blasius en Hubertus, welke laatste in 727 overleed, er de eerste patronen van waren(2). Reeds vóór de verheffing der reliquieën van den H. Macarius, den huidigen kerkpatroon, te Gent gestorven in 1012, was zij dezen laatsten heilige mede toegewijd, sedert welk tijdstip, en vooral ten gevolge van een mirakel, dat alhier in 1155 plaats greep, de groote bisschop van Antiochië door de bevolking met grooten eerbied herdacht en in het bijzonder vereerd wordt.

Indien wij de volksoverlevering mogen gelooven, zou de H. Macarius hier meermalen in de kapel van het kasteel het H. Misoffer hebben opgedragen; zelfs verhaalt zijn levensbeschrijver, JAN SCHATTEMAN, die hier van 1606 tot 1644 het pastoorsambt bekleedde, dat het in deze parochie was dat de heilige man ziek werd en moest afzien van zijn besluit, naar het Oosten terug te keeren; doch de verafgelegenheid van Laarne, ten opzichte van Sluis, waar hij meende in te schepen, spoort

(1) Zie het omstandig verhaal in de *Geschiedenis van Wetteren*, door JAN BROECKAERT.

(2) *Leven van den H. Macarius*, door JAN SCHATTEMAN, pastoor van St.-Macariuskerk te Laarne.

kanunnik DE SMET aan om dit gezegde in twijfel te trekken (1). Of er toen te Laarne reeds een kasteel stond is in onze oogen nog meer twijfelachtig, weshalve het zekerder ware te zeggen dat de H. Macarius hier in de parochiekerk dienst deed, welke kerk, zoo wij zagen, den H. Blasius, zijnen landgenoot, was toegeheiligd.

Luidens eene andere volksoverlevering zou de kerk van Laarne vroeger gestaan hebben aan den ouden heirweg van Gent naar Dendermonde, omtrent de *Ster*; doch (zegt de schrijver van het hooger aangehaald *Liber Memorialis*) daar is volstrekt niets van: de kerk van Laarne heeft altijd gestaan waar zij nu staat, en wij gelooven dat hij ten volle gelijk heeft.

De oudste deelen der tegenwoordige kerk dagteekenen van vóór de eerste helft der XVIe eeuw, wanneer, naar de getuigenis van JAN SCHATTEMAN, de drie kooren vermeerderd en gewelfd werden. Wij hebben gezien hoe zij in 1585 door de Gentsche Geuzen in asch werd gelegd; doch daar dit slechts de daken en andere brandbare deelen gold, had men ze slechts te herstellen om er opnieuw gebruik van te kunnen maken. Haar vorm onderging te dien tijde geene verandering; alleenlijk bleef zij eenen tijd lang met stroo gedekt (2), en duurde het nog verscheidene jaren vooraleer zij volkomen in staat was gesteld.

De opvolgendlijk er aan toegebrachte veranderingen en vermeerderingen zijn oorzaak geweest dat deze kerk, zooals zij nu bestaat, verre is van merkwaardig te zijn. Tot in 1624 waren de zijbeuken veel lager dan tegenwoordig, en hadden zij maar een half dak, zooals men ten huidigen dage nog bemerkt aan den ingang der kerk van Berlare. In gemeld jaar werd de zijbeuk van St. Macarius (ten zuiden) verhoogd en onder een nieuw en afzonderlijk dak gebracht, welke verandering de

(1) J.-J. DE SMET, *Vie de St.-Macaire*, bl. 81.

(2) « Item ontsaen van Macharis Schepens voor de oortjens comende van de ryselinghen van den strood, daer de kercke mede gedekt es, II sch. »

(Kerkrekening van 1588-1589).

zijbeuk van O. L. Vrouw in 1636 insgelijks onderging. Het gewelf van den toren dagteekent van 1634; dat der benedenerk van 1655; de klokkenstoel op den toren van 1652⁽¹⁾ en de noordsacristij van 1739.

Naar het zeggen der inwoners zou de hardsteen, aan de kerk dezer parochie verwerkt, in de nabijheid der dorpskuip en wel ter plaatse, de *Steenput* gheeten, zijn opgedolven. Deze bewering wordt echter door den eerw. heer HEIRMAN in zijn aantekeningboek tegengesproken, hoewel hij niet ontkent dat er hier inderdaad hardsteen in den bodem te vinden is. « Men zie de oude rekeningen na (schrijft hij), en daar zal men dikwijls aantreffen hoeveel men betaald heeft om het halen van hardsteen naar het veer te Melle, of naar dat van Wetteren, waaruit, zoo mij dunkt, genoegzaam blijkt dat men den hardsteen van Balegem of elders bijbracht. »

In het begin der XVIIe eeuw plaatste men op den toren het ijzeren kruis, hetwelk vroeger den toren der hoofdkerk van Gent had bekroond.

Over het inwendige dezer kerk hebben wij weinig merkwaardigs aan te teekenen. Alleen de schilderij op het hoogaltaar, een meesterstuk van den Gentenaar JAN JANSSENS, voorstellende *de Kroning van Christus*, verdient de aandacht der kunstkeners. De uitwerkselen van het toortslicht, de samenstelling der groepen, de verschillende uitdrukkingen der wezens, de helse spotlach der beulen, dit alles is inderdaad met een bewonderenswaardig talent gepenseeld, en ware 't niet dat het tafereel tegen de geschiedenis zondigt, Christus immers niet in den nacht met doornen gekroond geweest zijnde, het zou onberispelijk mogen worden gheeten. Deze schilderij,

(1) « Ick Michiel Tallebeke hebbe gheackordeert met mynheere den pastoor, borchmeester, greffier ende schepenen ende kerckmeesters der prochie van Laerrene te leveren ende te maecten het belfroet van Laerrene voor de somme van vier hondert en seven en tachtich guldens, den XIII October 1652 ». (Kerkarchieff).

waarvoor de kunstenaar in 1647 de som van 20 pond groote ontving⁽¹⁾, werd meer dan eens nageemaakt : men vindt er eene kopie van in het klooster der Zusters van Liefde te Eekloo.

Wij gewaagden hooger van de aanvankelijke toewijding dezer kerk aan de HH. Blasius en Hubertus, en vonden aangeteekend dat de beeltenissen dezer twee schutpatronen, te zamen met dat van St. Macarius, nog op het altaar te zien waren in 1651.

Het hoogaltaar, in 1614 toegewijd aan den H. Hubertus, werd later onder de aanroeping gesteld van St. Macarius.

Twee altaren, welke in de XVIIe eeuw onder den toren stonden, werden ten jare 1686 door den bisschop Albert de Hornes afgeschaft.

De doksaal dagteekent van 1663; de predikstoel van 1712, en de groote metalen kandelaar, vooraan in het koor, eene gift van den baron dezes dorps, van omtrent 1770.

In de rekening van 1588-1589 is er, onder meer andere posten, spraak van een alsdan nieuw gemaakt H.-Sacramentshuizeke en van eenen « leenstoel omme den predicant inne te zitten. » Dit H.-Sacramentshuizeke, zegt de eerw. heer HEIRMAN, is ongetwijfeld hetzelfde, dat heden nog op het hoogaltaar staat. De predikstoel (teekent hij verder aan) was in de eerste eeuwen des Christendoms eenvoudig weg een leenstoel, zooals de naam zelf het overigens te kennen geeft; want onze predikstoelen hebben geene de minste gelijkenis met eenen stoel. Later heeft men de zaak veranderd, maar den naam behouden. In den beginne onderrichte de bisschop het volk, nedergezeten in eenen leenstoel, boven in het koor geplaatst, of beter in de

(1) « Ic onderscreven bekenne ontfaen te hebben van Myn Heere den pastoor van Laerne de somme van twintich ponden groote, mitgaders eenen dubbelen ducat voor myne huysvrauwe, ende dit voor het maken ende leveren van eene schilderije, wesende de Crooninghe Christi voor den hooghen autær voor de kereke van Laerne. T'oorconden desen 6 July 1647.

apsis. Naderhand begon men gebruik te maken van het gestoelte, dat beneden in het koor stond, om er den Epistel en het Evangelie op te zingen. De H. Chrysostomus is de eerste, die vermeldt wordt gepredikt te hebben van op den *ambo*. Hij deed zulks ter oorzaak van den grooten toeloop van volk, en zijn voorbeeld werd allengskens nagevolgd. In de XIIIe eeuw plaatsten de Franciscanen en de Dominicanen in hunne kerken predikstoelen, zooals men er nu heeft, en dit niet in 't koor, maar wel in de benedenkerk, te midden van het volk, om des te beter gehoord te worden. In de groote kerken werd dit welhaast nagevolgd, doch in de mindere bleef de predikant nog lang vóór de Communiebank in eenen leenstoel zitten. De geleerde pastoor-deken meent dat zulks te Laarne het gebruik is geweest tot in 't jaar 1712.

Hebben wij verders niet veel te zeggen over wat men in de kerk ziet, des te meer bijzonderheden over dit huis Gods en over de parochie troffen wij aan in het hooger vermelde *Liber Memorialis*, uit hetwelk wij gemachtigd werden 't een en ander over te nemen. Ook het boekje van JAN SCHATTEMAN zal ons hierbij te stade komen.

Zoo leest men in het *Leven van den H. Macarius* betrekkelijk het hooger vermelde mirakel :

« Int jaer ons Heeren 1153, op den thienden dach van Mey, wesende de hoogfeestdagh der kerck-wijdinghe van S. Baefs, als men S. Macarius naer den goddelicken dienst der missen droech ten berghe, de geestelijkheid van S. Baefs vooren gaende, ende eene groote menichte van volcke naervolghende. Eenen man van Laerne was met sijn huysvrauwe daer oock jeghenwoordich, hebbende sijn dochter alleene thuys ghelaten, die in eenen beerre-put vallende, is versmoort. Den vader ende moeder t'huys comende waren scer bedroeft dit jammer bevindende; den vader hief sijn doode dochter uyt het water, ende met stercke hope op S. Macarius hulpe, heeft die gedreghen in de kercke ter eeren van S. Macarius in deselve plaetse gesticht. Als vader en moeder en andere toeloopende prochianen ootmoedelic aenriepen d'hulpe van den H. Macarius, wiert de doode dochter levende. Groote blijdschap was onder 't volck. Godt wiert ghedanekt ende ghelovet over dit wonderlick weldaet; vader ende

moeder boven alle ander verblijft, hebben haer dochter ghebrocht t' S. Baefs in de octave vande kerckwijdinghe ende gaven dit mirakel openbaerlic te kennen. »

Men wil bij overlevering weten (schrijft de eerw. heer HEIRMAN), dat de man, wiens kind alzo op eene wonderlijke wijze tot het leven werd teruggeroepen, zou gewoond hebben aan den omkeer der Lepelstraat, vroeger onder den naam van 's-Heerenstraat aangeduid. Uit het aangehaalde, volgt in allen gevalle dat in 1153 de kerk van Laarne reeds onder de voorspraak stond van den H. Macarius, zoodat het ter gelegenheid van die wonderdaad niet kan geweest zijn, gelijk sommigen meenen, dat zij dezen heilige toen eerst werd toegewijd.

Uit het boekje van JAN SCHATTEMAN blijkt voorts dat er vanouds in deze kerk eene broederschap bestond ter eere van den H. Macarius : « 't Broederscap van S. Macarius vanouds in dese kercke opgerecht, wiert seer besocht, hebbende een groot getal, niet alleene van de menichte des gemeen volcx, maar oock van veel heeren ende joncvrouwen, soo van desen casteele als van ander groote huysen, dat alsnoch getuyght een oudt boecxken, aldus beginnende : Dit navolghende zijn de gulde-broeders ende gulde-susters vanden heylighen Macarius, Patroon vande kercke van Laerne, ende is beschermer vande pestilentie, geschreven van int jaer 1485. »

Gemelde broederschap bekwam den 16 Mei 1611 van den bisschop Karel Maes een deel van den arm van St. Macarius, welke reliquie in 1675 in eene « schoone ende costelycke casse » werd gesteld, om door eene confrerie van « dienende guldebroeders » in den jaarlijkschen ommegang te worden omgedragen. De hier bedoelde reliquiekas is sedert lang verdwenen, evenals de zilveren arm, waarin de relikwie bewaard werd. Deze, die ze nu omgeeft, draagt voor opschrift : *Gejont door die van Herbuer ter eeren van den H. patroon Macharius, tot Laerne 1717.*

In 1621 verleende de paus Gregorius XV verscheidene

geestelijke gunsten aan de broederschap, welke weldaad men in 1642 onder de schilderij van St.-Macarius in de volgende verzen herdacht :

*Wie int gulden van S. Macaris ghescreven staet
Mach hier verdienen dicmaels vollen aflaet.*

« Tot vermeerderinghe van welcke devotie (lezen wij in het handboek der confrerie) den heere Baron ende mevrouw de Baronesse van het casteel van Laerne hebben ten jaere 1679 den altaar van den H. Macarius vereert met seer costelycke ornamenten, te weten eene casufel, met twee tuniken ende een antependie. »

Volgens den geschiedschrijver DE SMET zou de kerk in 1611, ter gelegenheid der inhuldiging der reliquie van den H. Macarius, door Geeraard van Vilsteren, heer dezer plaats, met een marmereen altaar zijn begiftigd geworden. Zou dit waar zijn? Vooreerst is er op te merken dat Geeraard van Vilsteren slechts de heerlijkheid van Laerne aankocht in 1656, terwijl er van eenen anderen kant in het handboek der broederschap van een dergelijk altaar niet gesproken wordt. Alleenlijk leest men er bl. 102 : « Alsoo men van intentie was geweest van den altaer van den H. Macarius te verciereu ofte misschien eenen nieuwen te laeten macken, ende tot welcken eynde de confreres hunne jonste souden ghetoot hebben ende andere iveraers vanden selven heylighen, ghelyck mijnheer van Everstein alreede gedaen hadde, ende den heer pastoor daer niet in content was, *qui non diligit forsan decorem domus Dei*, soo is den altaer achterbleven ende de voors. jonste van mijnheer van Everstein is gebruyckt door Pieter Janssens, hooftman, tot het coopen een nieuw tapit op den knielbanck van den heer deken vande confrerie... »

Omtrent 1770 werd de kerk begiftigd met een nieuw altaar van St. Macarius, terwijl 't oud altaar toen in 't O.-L.-Vrouwkoor werd geplaatst.

De ommegang, waarvan in de voorgaande regelen spraak is, ging vanouds, gelijk nu nog, jaarlijks uit op den tweeden Sink-

sendag. Tot in 1614 volgde deze ommeegang eenen veel langeren weg dan tegenwoordig, zoodat hij, volgens den eerw. heer HEIRMAN, wel drie, vier uren noodig had alcer hij tot zijn uitgangspunt was teruggekeerd. Vóór 1600 trok de stoet nog van de kerk langs 's-Heerenstrate (nu de Lepelstraat) naar de Kolk; van daar langs de Mote naar het Steentje, en verder naar den Meerhoek, om er stil te blijven omtrent de plaats waar in 1598 het kapelleke van St. Macarius werd gebouwd. Na de rustpoos trok men voort langs de Termstraat naar den Kasteelhoek, en verder langsheen de oude Warande naar de kerk terug.

Het peisteren, tijdens de ruststonden, aanleiding gegeven hebbende tot misbruiken, trachtte men die te voorkomen door den weg korter te maken; immers wij lezen in de kerkrekening van 1600: « Jtem betaelt den bode van tgeestelic hof, comende met briefven van den officiael die de processie te Synxen XVIe wilde verbieden soo verre te gaen. » Eene tweede, even gewichtige reden werd daarvoor ten gemelden jare ingeroepen: « soo ter Mane ende ter Meere dickmaels in de Synxendagen alsnoch waren groote wateren ende ander letsels. »

Den 10 Mei 1614 werd, op verzoek van den pastoor Schatte-man, de ommeegang door den bisschop Frans van der Noot geordend als volgt: van de kerk naar de Kolk, tot aan het Meulenhennen (nu de Kruisstraat); van daar over Oostrem naar den Meerhoek, en zoo voorts langs den gewonen, hiervoren beschreven weg. De verkorting bedroeg meer dan een derde, en de ommeegang werd alzoo gedaan tot op het einde der verledene eeuw.

Uitwijzens de kerkrekeningen van 1570 en later, gingen er in den ommeegang ter eere van den H. Macarius speellicden « omme te speelen de musiecke », trompers en huppelrossen of huppelpaardekens, zooals in onze dagen op den buiten nog weleens gezien wordt, hetgeen een eigenaardig zicht opleverde. Vermoedelijk waren er ook wel knaptanden en wildemans bij.

Daar dit echter met eenen godsdienstigen stoet in 't geheel niet strookte, gelukte pastoor Schatteman er in, dit wereldsch vertoog in de processie af te schaffen, terwijl hij zich van eenen anderen kant beijverde om deze laatste meer en meer luister bij te zetten en den eeredienst van St. Macarius uit te breiden. Met de Fransche omwenteling opgeschorst, kwam de aloude omme-gang eerst weder in voege ten jare 1832, toen de vreeselijke cholera in deze gewesten uitbarstte en er aan het verzoek der inwoners van Laarne, alsmede die van Gent, destijds in menigte naar hier ter beevaart komende, werd gevolg gegeven. Toen werd de weg andermaal een weinig verkort, maar nog heden is hij nagenoeg vier kilometers lang. De processie vertrekt uit de kerk te half tien uren, na de hoogmis, en is gewoonlijk te middag in de kerk terug.

Het volk van Laarne betoonde te allen tijde eenen grooten ijver voor de processie. De wethouders, ten getale van negen, plachten van de gemeente eene flambouw te ontvangen om ze te vergezellen.

Zeggen wij ook nog dat tot op het einde der verledene eeuw het gebruik alhier bestond, de kerk met de Sinksendagen te kronen. Men gebruikte daartoe groene bladertakken en bloemen, « meien » genaamd, en wel in zulke groote hoeveelheid dat er soms meer dan tachtig zulker meien geteld werden. Deze bladertakken werden door het kerkbestuur aangekocht en na verloop der Sinksendagen op het kerkhof verkocht. Voorts leest men, onder andere, in de rekening van 1715, dat de pastoor vijftien vaantjes deed maken, voorstellende de Mysteriën van den H. Rozenkrans, om in de processie gedragen te worden(1).

Eene andere broederschap, namelijk deze van den H. Rozenkrans, kwam in de kerk tot stand ten jare 1622. — Wan-

(1) « Ontfaen ter causen van eenen ommeganck door de prochie gedaen tot het maecken van vaentiens vande XV Mysteriën ende uyt handen vande goede ghenegene persoonen opghaelt de somme van elf ponden vyfthien schell. drij grooten. »
(Kerkrekening).

neer deze van het Allerheiligste werd opgericht, kunnen wij niet zeggen.

Volgens een oud gebruik was de pastoor altijd deken van het Allerheiligste; de onderpastoor was deken der confrerie van den H. Rozenkrans, en de kapelaan van 't kasteel deken der broederschap van 't Allerheiligste.

Jaarlijks kwam een pater Karmeliet, vergezeld van eenen broeder, voor eenige dagen, naar deze gemeente, om er aalmoezen in te zamelen. De pater preekte dan ook en hoorde de biecht van het volk; men noemde dat eene *Statie*. De aankomst van den pater werd des zondags op den predikstoel afgekondigd.

De klokken, hier in de XVIe eeuw aanwezig, ondergingen het lot van de meeste bedewekkers in ons land: zij werden door de Geuzen weggevoerd. Om in den onkost der nieuwe te voorzien, verkregen de gemeentelijke wethouders in 1615 octrooi van Albert en Izabella tot het lichten, gedurende drie jaren, van 2 grooten op elken stoop wijn, en eenen daalder of 5 schellingen, op elke tonne bier, ten profijte van de kerk(1). Deze klokken werden in 1741 door J.-B. Barbicux, van Doornik, hergoten, en men noemde de grootste den « *Engelschman*, » omdat zij, naar men zegt, eene gift was van eenen Engelschman.

Ziehier de opschriften dergene, welke thans in den toren hangen:

Groote klok:

ANDREAS LUDOVICUS VAN AERSCHODT VAN DEN GHEYN
ME FUDIT LOVANI ANNO 1857.

H. MACARIUS PATROON DER PAROCHIE.

PETER, PROSPER JOANNES JOSEPHUS CHRISTEYN,
GRAEF VAN RIBAU COURT, BURGGRAEF VAN TERVUEREN

(1) « Vijf schellingen is fr. 2 72 van onze munt. Als men inziet dat het geld in dien tijd wel viermaal zooveel waard was als nu, moet men bekennen dat dit eene zware belasting was. »

(Aanteekening van den eerw. heer HEERMAN.)

EN DUYSBOURG, BARON VAN MEERBEEK EN VAN LAERNE.
 METER, JOUFFROUW AMELIA BAUWENS, HUISVROUW VAN
 DEN BORGEMEESTER. PASTOR, MYNHEER P. E. VERMEU-
 LEN, BURGEMEESTER. MYNHEER A. B. DROESBEKE.

Kleine klok :

R. AC PRÆN. D. A. F. LE PAIGE DE BAR, S. T. LIC.
 PASTOR DE LAERNE. PRÆN. D. G. VAN VILSTEREN,
 BARO DE LAERNE. J. B. WIERINCK ME FUDIT ANNO 1774.

In het hooge koor waren vroeger de volgende grafopchriften
 te lezen :

HIER LICHT BEGRAVEN DEN EDELEN HEER ADRIAEN
 DE GAVERE, RIDDER, EERTIJDTS HEERE VAN LAERNE,
 EENIGEN SONE VAN DEN HEER ADRIAEN DE GAVERE,
 OOCK RIDDER, ENDE D'EDELE VROUWE JENNE VANDEN
 WOESTIJNE, DIE STERFT INT JAER 1558 OP S. STEVENS-
 DACH.

BIDT VOOR SIJN ZIELE.

—

CY GIST LE COEUR DE NOBLE ET PUISSANT Sr MESSIRE
 FRANÇOIS VAN ZUYLE, DICT D'ERPE, CHEVALIER, Sr DUDICT
 ERPE, ERONDEGEM, OTTERGEM, TENU EN FRANC ALEU
 DE DIEU ET DE SOLEIL, S^r DE LAERNE, D'ESTOMBES,
 COUTERE, CAPLE ET DE WOESTYNE, HAUTMOESCHERE
 ET MOESCHERE AMBACHT ETC., FILS DE MESS. PIERRE
 ET DE MADAME YSABEAU VAN DER GRACHT, QUI
 MOURUT 1599.

—

CY GIST NOBLE ET PUISSANTE DAME MADAME ANNE
 DE MONTMORENCY, FILLE DE MESS. BAUDUIN CH^r S^r DE
 CROISELLES, HOUPLINES, WALENCOURT, AMOGIES, RUS-
 SIGNIES ETC., ET DE MADAME DE RUBENPRÉ, QUI FUT

FEMME A MESSIRE FRANÇOIS DE DESSUS, LAQUELLE
MOURUT LE XV DE NOVEMBRE 1575. — PRIEZ DIEU
POUR LEURS AMES. LEUR CORPS EST A LILLE.

—

Op eenen anderen zerk was te lezen :

HIER LIGHT BEGRAVEN DEN EERSAEMEN SCHEPENS,
F^r GILLIS, BAILLIU DESER HEERELYCHEDE VAN LAERNE,
DIE OVERLEET..... ENDE J^a CORNELIA VAN WESEMAEL,
F^r JANS, SYNE GESELNEDE, DIE OVERLEET DEN 1 NOVEM-
BER 1612.

Het beschermerschap over de kerk van Laarne behoorde van onheuglijken tijde aan den abt van St.-Nicolaas-ten-Bossche, die in deze hoedanigheid, zoo wij hooger gezien hebben, een der grootste tiendeheffers was. Wat door den eerw heer HEIRMAN over de tienden gezegd wordt, willen wij hier insgelijks mededeelen :

« De tienden werden geheven alleen op veldgewassen, die tot rijpdom aangekweekt, niet eens ingeogst werden : dus op tarwe, boekweit, rogge, haver, gerst, grauwkruid, vlas en kemp, doch niet op klaver, gras, rapen, wortels enz., ook niet op moeskruiden. Omtrent het midden der XVIIIe eeuw, toen men de aardappelen als veldgewas in het groot begon aan te kweken, werd de vraag opgeworpen of de pataten wel tiende zouden betalen. De vraag werd, zoo ik vermeen, beantwoord : volgens de leering, ja, maar *praticè*, neen.

« Men had de gewone tiende en de novale tiende. De gewone tiende werd geheven op al de stukken, die vanouds als akkerland gebruikt waren; niet altijd werd de gansche tiende op hetzelfde stuk land door éenen persoon ontvangen: dikwijls waren er voor denzelfden akker twee, drie, ja vier tiendeheffers. De tiende werd hier op een deel der parochie verdeeld in zes deelen; op eene andere zijde der parochie in drie deelen. Men noemde dit *reggen*. Een tiendeheffer had b. v. 2 1/2 reggen, een andere twee reggen, een derde, eene halve regge. Die

het grootste deel ontving was de groote tiendeheffer; de andere noemde men kleine tiendeheffers. De gansche parochie was verdeeld in wijken; tusschen die wijken lagen kleinere deelen of « kleine tiendekens », b. v. de *Wallemanstiende* op het Steentje, dat voor de helft aan de kerk, en voor de wederhelft aan den pastoor toekwam. — Soms noemde men ook *grooten* tiendeheffer, den tiendeheffer van de grootste wijk.

« De novale tienden werden geheven op al de stukken, die vanouds bosch of weiland geweest waren, en later tot cultuur waren gebracht. De pastoor van Laarne had uitsluitelijk alleen geheel de novale tiende, gansch Laarne door, van aan de kerk van Bervelde tot aan Wetteren, en van Kalken tot Heusden. Gewoonlijk ontving de pastoor zelf in natuur zijne tiende niet: hij sloot eene overeenkomst met de wethouders en de gemeente betaalde hem jaarlijks eene bepaalde som. Dikwijls verpachtten twee tiendeheffers hunne tienden voor drie of zes jaren aan eenen of meer boeren, soms deden zij zelve hunne tienden op in natuur, doch dit was eene uitzondering.

« Tot het ontvangen der tiende in natuur, gebruikte men « setters » en « pointers ». De zetter moest de schooven uitzetten; de pointer moest deze punten of aantekenen; beide werden ook *tiendestekers* genoemd. Deze personen waren beëdigd.

« Te Laarne bestond ook de vleeshtiende; zij kwam toe voor de helft aan den pastoor en voor de andere helft aan den abt van St-Nicolaas-ten-Bossche. Deze tiende werd alleen geheven op de lammeren en de viggens. De pastoor was gewoonlijk met de schapboeren in overeenkomst dat zij hem jaarlijks voor zijne tiende een gemest lam zouden leveren. »

De pastorij van Laarne stond aanvankelijk omtrent de Kolk en was met het er toebehoorend « cureland » niet min dan 844 roeden groot⁽¹⁾. Zij was, zooals vroeger al de voorname

(1) « Alvooren eene ettynghe weede genaempt den Priestraysen bocht, zuyt het priestrayse hof alsnoch onbehuyst, soo de rebellen eertijds dat ver-

hoven, omringd van zeer breede grachten of wallen, welke later werden aangevuld, zoodat er nog slechts eene nauwe gracht van overblijft. De tegenwoordige pastorii, nu onlangs geheel nieuw heropgebouwd, dagteekent van 1666. De straat ten noorden dezer pastorie was nog in het begin dezer eeuw een enkele voetweg, waar men zelfs geen recht had met eenen kruiwagen te rijden. Aan beide uiteinden waren staken geplant, die enkel aan éenen voetganger doorweg verleenden.

De « priestrage » van Laarne bezat vroeger eene geprivilegieerde brouwerij, welke met de andere gebouwen door de Geuzen in 1578 verbrand werd.

Onder de pastoors dezer parochie, die zich ook in de beoefening der letteren hebben verdienstelijk gemaakt, noemen wij den reeds vermelden JAN SCHATTEMAN, schrijver van *Het Leven vanden Heylighen Macarius, Patriarch van Antiochen, beschermer vande peste, jnhoudende 't ghene ter eeren van desen H. Aertsbisschop in verscheyden plaetsen gheschiet is. Met groote neerstigheyt by een vergadert door Heer Jan Schatteman, Pastoor van S. Macarius-kercke tot Laerne* (Gent, J. van den Kerchove, 1623; tweede uitgave, bij denzelfde, 1644). Van dit boek legt de kanunnik DE SMET de getuigenis af dat het moeilijk ware « een nauwkeuriger, juister en kerniger werk aan te halen voor een tijdstip, waarop de wetenschappelijke beoordeeling nog zoo weinig gevorderd was. » De Bollandist HENSCHENIUS, die er veel nut uit trok, noemt het met reden : *accuratum valde libellum*. Alhoewel te Gent geboren, wordt deze schrijver, die basselier in de godgeleerdheid, in kerkelijk en burgerlijk recht was,

brant ende gedefloreert hebben, west den Kolt dyck ende over deselve Kolt dyck de Koltstraece, noort tstractien van d'hoorije Laureys Dierick, oost tgemeen bochtien, groot volgens de leste metinge 656 roeden.

« Item het voornoemde priestrayse hof, west de Koltkstraece, noort ende zuyt deser cure, groot binnen walle 248 roeden. »

(*Novaalboek der pastorie van Laarne*).

niet vermeld in de *Nederduitsche Schrijvers van Gent*, door PH. BLOMMAERT, maar hij wordt genoemd in SANDERUS' verhandeling: *de Gandavensibus eruditionis fami claris*, en in het door SCHELLINCK bezorgd aanhangsel der laatste uitgave van de *Historie van Belgis*, door MARK VAN VAERNEWIJCK.

Een andere pastoor van Laarne, graaf ANTOON-FRANS LE PAIGE DE BAR, geboortig van Herenthals, schreef de volgende werken:

1. *Nouveau système du premier établissement des Francs dans les Contrées Belghiques et du commencement de la monarchie française, où l'on découvre aussi l'ancienne existence des Arbo-riches dans la Taxandrie, annoncée au public par une critique littéraire de M. l'abbé le Paige, dit de la Laghe.* — Gedrukt te Gent bij Pieter de Goesin, in 1770.

2. *Histoire de l'ordre héréditaire du Cigne, dit l'ordre de Clèves, ou du cordon d'or, par M. le comte de Bar*, in twee deelen, waarvan het eerste verscheen in 1780 en het tweede in 1782.

3. *Histoire généalogique de la maison de Limbourg*, bekroond door de koninklijke Academie te Brussel, en in dezer verhandelingen, ten jare 1785, IVe deel, opgenomen.

4. *Apologie de l'histoire de l'ordre héréditaire de Clèves, dit du Cigne.* Bâle, 1780.

LE PAIGE overleed te Laarne, in den ouderdom van 55 jaren, den 5 Januari 1787. Na zijnen dood vond men onder zijne schriften een ander werk, gereed om in druk gegeven te worden: *le Bouquet perdu*; het werd tijdens de Fransche omwenteling door zijne familie in het vuur geworpen. Onder zijn portret, tegenwoordig het eigendom van den eerw. heer pastoor-deken van Wetteren, leest men: « Venerab. Erud. ac Nobili^{ss} Domino D. Antonio Francisco le Paige de Bar, ex comitibus de Barro super seq. vice-comiti de Bronio, eq. hered. ordinis Cliv:, toparchae de Cuerne, de Merij, d'Ackere, de Soetene, de Grandelle etc. S. Theol: Lic: in Univ. Lovan: et Colle: Mech: ibidem præsidi, pronoti etc. etc. antiq: Belgic: perscrutatori meriti^{ss}. » Zijn geslachtswapen bestond uit een schild met eene

zwaan en drie gouden ringen, waaronder de kenspreuk : *où que soit, suivraie toi.*

Drie andere pastoors van Laarne waren terzelfder tijd landdekens van Dendermonde, te weten : Jan van Léaucourt, *protototarius apostolicus*, Philip Guiot en J.-B. Peeters.

De onderpastoor, alhier reeds gevestigd in de XVIIe eeuw, ontving van de gemeente, voor het lezen van de vroegmis, eene bijlaag van 8 pond groote.

Ten slotte zij gemeld dat er in deze kerk vanouds eene kapelrij bestond onder den titel van O. L. Vrouw, en dat de wijk Ertbuur voor het geestelijke van Heusden afgescheiden en met Laarne vereenigd werd den 17 Juni 1845.

Op een kwart uur afstands van de kerk, naar Kalken toe, ter plaats vanouds de *Berre Linde* genaamd, staat eene kapel ter eere van O. L. Vrouw en door het volk gewoonlijk de *Berlinde kapel* geheeten. Zij werd op verzoek van den heer van Laarne in 1670 opgericht en in 1774 vergroot. Het torentje, dat men er toen op stelde, werd later afgebroken en het klokje zou in 1798 door de Franschen zijn medegenomen geworden, zoo niet zekere Pieter Bogaert het in de kerk had weten te bergen. Het hangt nog in den toren.

Ten jare 1688 stichtte de gravin van Bergeyck in deze bidplaats eene gezongene mis op den feestdag der Onbevleete Ontvangenis, en in 1706 stichtten Adriaan Colman en zijne huisvrouw Jakemijntje van Leuven er eene maandelijksche mis. Er moet nog eene derde fondatie gedaan zijn, daar wij vinden dat er in 1765 mis werd gelezen elken dinsdag na den tweeden zondag der maand, alsmede op het feest van O. L. Vrouw-Bezoeking. De kapel, onder het Hollandsch beheer gesloten, werd eerst na 1850 opnieuw geopend.

Sedertdien wordt er den tweeden dinsdag elker maand in deze kapel mis gelezen, wat ook gedaan wordt op den tweeden

Kruisdag, wanneer de Kruisprocessie langs hier rondgaat. In de Meimaand zingt men er ook de zoogenoemde *vlasmis*.

Eene andere kapel, ter eere van den H. Macarius, staat langs den steenweg van Laarne naar Wetteren, rechtover de *Kromme Schuur*. Men ziet er op de deur eene fijn gegraveerde koperen plaat, met het jaartal 1598 en de afbeelding van Christus op den Golgotha; in 't verschiet, de stad Jeruzalem. Deze plaat, welke 7 decimeters hoog is, op 3 1/2 decimeters breedte, is als kunststuk van eenige waarde.

Pastors van Laarne.

Jan Alverdoene.	1584, 1400
.
Elooi Lammens.	1515
Willem van der Bust	15**
Jan van der Hoeven, <i>overleed in</i>	1567
Gillis van der Mere, of Vermeere	1567
Jacob Bertram	1594
Jan Schatteman	1606
Pieter van der Beke	1644
Jan van Hecke	1671
Jan van Léaucourt.	1696
Philip Guiot.	1738
Graaf Antoon-Frans le Paige.	1767
Jan-Bapt. Peeters	1787
J.-A. de Breuck.	1821
Pieter-Frans Vermeulen	1825
Jozef van Nuffel	1841
J.-B. Heirman	1872
D. de Sacdeleer	1880

VI.

RETHORICA. — Laarne heeft ook, als zoovele andere dorpen, zijn Rethorica gehad. In den zomer van 1774 gaf de *Konstminnende Jongheyd* dezer gemeente, onder kenspreuk : *Al doende leert men*, tot twaalfmaal toe, ten hove van Jan van Acker, in de Termstraat, de vertooning van *de Heylige Genoveva, of de erstelde onnoozelheyd*, blijendig treurspel, opgedragen aan den toenmaligen dorpsheer, Theodoor-Jozef van Vilsteren, en den pastoor le Paige, die, naar de meeste waarschijnlijkheid, het spel met hunne tegenwoordigheid vereerden.

In 1797 voerden de rederijkers voor kenspreuk : *Leerzaam en deugdzaam*, en namen zij te Wetteren deel aan den prijskamp, met het treurspel *Gabrielle van Vergy*, naar het Fransch van DU BELLOY, door VAN RENTERGHEM.

Later speelde men hier ook *Cabonus en Peccavia, Idonea* enz.

HANDBOOGMAATSCHAPPIJ. — Deze maatschappij, onder kenspreuk « *Eendracht* », werd te Laarne gesticht den 15 September 1844.

In 1850 kwam hier ook een zanggenootschap tot stand, dat aan verscheidene festivals deel nam en er in 1863, onder andere, zelf een uitschreef, waaraan acht maatschappijen deel namen. De heer graaf de Ribaucourt was eerevoorzitter dezes genootschaps, dat sedertdien in eene fanfarenmaatschappij werd hervormd. Ook deze woonde reeds verscheidene festivals bij.

VII.

De Sage van den Belderik.

Wat men te Laarne den *Belderik* noemt, is eene omwalde pachthoeve, welke, naar men beweert, bij middel van eenen onderaardschen gang in verband staat met den *Grooten Most*, eene oude tempelhoeve, die op dezelfde wijze in gemenschap zou staan met de *Kattenheie*.

Omtrent het midden der verledene eeuw dienden de onderaardsche gewelven van den *Grooten Most* tot schuilplaats eener bende moordenaars, de *Mollekwatempers* geheeten. Onmogelijk hun verblijf op te sporen, doordien zij den ingang zoodanig hadden weten te verbergen, dat geen mensch ter wereld hem zou gevonden hebben. Om dien nog beter verdoken te houden hadden zij de hoeven hunner paarden verkeerdt gezet. Langs iederen der onderaardsche gangen liep een draad, aan welken eene bel vast was, waarmede de mannen der bende, volgens een overeengekomen teeken, konden verwittigd worden. Als 't nu gebeurde dat er in de nabijheid van eene der genoemde hoven een vreemdeling kwam aanstappen, aan wiens kleeding te zien was dat het de moeite waard kon zijn om hem uit te stroopen, dan had de eene of andere roover maar te bellen, en aanstonds waren alle *Mollekwatempers* op hunnen post. Wee den ongelukkigen reiziger, die zich niet bijtijds uit de voeten had weten te maken: hij werd zonder genade van het leven beroofd, zijn dood lichaam ging den kelder in, en niemand, die er nog van te spreken wist.

Zoo het schijnt hield deze bende er eene dienstmeid op na. Zekeren dag was de meid uitgezonden om erwten te gaan koo- pen, maar de zak of de korf, waar de vracht in geborgen was,

niet zeer dicht zijnde, vielen er een aantal erwten onder haren weg tot aan den ingang der spelonk, en, hoe het kwam, wordt niet gezeid, doch juist daardoor werd de schuilplaats der roovers ontdekt.

Eenige dagen nadien kwamen er van Gent in de richting van den Belderik eenige volgeladene wagens gereden. De Mollekwatempers dit ziende, wreven zich de handen, zeggende : — « Nu zullen wij 'nen goeden slag slaan! » Aanstonds belden ze hunne mannen te zamen, doch niet zoodra waren allen bij de wagens, of een twintigtal soldaten sprongen er af en gelukten er in al de roovers gevangen te nemen. Men voerde hen onmiddellijk naar Gent, waar zij voor den rechter kwamen en hunne misdaden aan de galg boetten.

En daarmee was het met de Mollekwatempers uit.

ERRATA en ADDENDA.

LAARNE : bl. 76, 6° regel : lees : *St. Macarius*, in
plaats van : 't *Allerheiligste*.